

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PRŮZKUM ČESKÉ SPOLEČNOSTI V OBDOBÍ
TZV. NORMALIZACE. BIOGRAFICKÁ
VYPRÁVĚNÍ PŘÍSLUŠNÍKŮ DĚLNICKÝCH
PROFESÍ A INTELIGENCE**

**VNÍMÁNÍ TZV. NORMALIZACE UČITELI GYMNÁZIA
T.G. MASARYKA V HUSTOPEČÍCH S DŮRAZEM NA
VNÍMÁNÍ UDÁLOSTÍ TZV. SAMETOVÉ REVOLUCE 1989**

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Miroslav Vaněk, Ph.D.

PRAHA 2007

IVA HORÁČKOVÁ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16. 5. 2007

.....

podpis

Poděkování

Za ochotu, vstřícnost a samotné poskytnutí rozhovorů děkuji svým narátorům z řad učitelů Gymnázia T.G. Masaryka v Hustopečích, za poskytnutí teoretické i praktické přípravy k vedení rozhovorů, stejně jako za množství rad a pomoci děkuji zejména svému vedoucímu této bakalářské práce doc. PaedDr. Miroslavu Vaňkovi, PhD., pracovníkům COH ÚSD AV ČR – zejména PhDr. Pavlu Mückovi za technické zabezpečení nahrávek rozhovorů a mnoha dalším, kteří mi při vypracování bakalářské práce poskytli cenné rady a zkušenosti.

OBSAH

1. Úvod	5
2. Metoda ORAL HISTORY	8
2.1. Teoretická část.....	8
2.1.1. Vývoj oral history jako historiografické metody.....	8
2.1.2. Přínos metody oral history.....	12
2.1.3. Vedení rozhovorů.....	13
2.2. Praktická část.....	16
3. Tzv. sametová revoluce 1989	18
3.1. Příčiny.....	18
3.2. Šlo vůbec o revoluci?.....	27
3.3. Veřejné mínění.....	29
3.4. Dědictví tzv. normalizace.....	31
4. Tzv. sametová revoluce na okrese Břeclav	33
4.1. Charakteristika okresu.....	33
4.2. Průběh tzv. sametové revoluce.....	35
5. Interpretace rozhovorů	46
5.1. Vnímání tzv. normalizace.....	46
5.1.1. Šedesátá léta, rok 1968.....	46
5.1.2. Rodinné prostředí. Problémy spojené se ziskem zaměstnání.....	52
5.1.3. Cestování.....	57
5.2. Vnímání tzv. sametové revoluce.....	61
6. Závěr	69
7. Seznam zkratk	71
8. Seznam pramenů a literatury	72
8.1. Seznam pramenů.....	72
8.2. Seznam literatury.....	72
PŘÍLOHY	76

1. Úvod

Události roku 1989, zejména pak jeho závěru, jsou středem mého zájmu už dlouhou dobu. Již na gymnáziu jsem na toto téma zpracovala práci SOČ s názvem „Co předcházelo a následovalo 17. listopadu 1989“. V této práci jsem se pokusila popsat jak vlastně tato tzv. sametová revoluce probíhala, představila její aktéry, podala přehled nejdůležitějších událostí. Téma tzv. sametové revoluce 1989 mne zaujalo natolik, že jsem se mu věnovala po celou dobu svého dosavadního vysokoškolského studia, během kterého jsem vypracovala několik seminárních prací k tomuto tématu, a nyní je tzv. sametová revoluce 1989 tématem této bakalářské práce.

K samotným událostem tzv. sametové revoluce již bylo vydáno velké množství publikací nejrůznější provenience. Z politologických a historických studií např.: BROD, Toman a kol.: Proč jsme v listopadu vyšli do ulic. Brno, Doplněk 1999; HANZEL, Vladimír: Zrychlený tep dějin: reálné drama o deseti jednáních: autentické záznamy jednání představitelů státní moci s delegacemi hnutí Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu v listopadu a prosinci 1989. Praha, OK centrum 1991; KREJČÍ, Oskar: Proč to prasklo aneb Hovory o demokracii a “sametové revoluci”. Praha, Trio 1991; MĚCHÝŘ, Jan: Velký převrat či snad revoluce sametová? Praha, Český spisovatel 1999; OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk: Deset pražských dnů 17. - 27. listopad 1989: dokumentace. Praha, Academia 1990; OTÁHAL, Milan: Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu: Kruh nezávislé inteligence. Brno, Doplněk 1999; OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha, Lidové noviny 1999; SUK, Jiří - CUHRA, Jaroslav - KOUDELKA, František: Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985 – 1990. Praha, ÚSD AV ČR 1999; SUK, Jiří: Ob-

čanské fórum: listopad - prosinec 1989. Díl 1, Události + Díl 2, Dokumenty. Praha, ÚSD AV ČR 1997; SUK, Jiří: Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (Od listopadu 1989 do června 1990). Praha, Prostor 2003. Ze sociologických publikací např.: MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno. Praha, Slon 1993. K dispozici je také memoárová literatura např.: HORÁČEK, Michal: Jak pukaly ledy. Praha, Ex libris 1990; HORŇÁK, Viliam: Československo mezi přestavbou a revolucí (Politický deník 1987 – 91), II. Revoluce. Praha, Pražská imaginace 1991 a další.

Většina publikací se zabývala tím, jak tyto události vnímali jejich hlavní aktéři – a to zejména z řad opozice, ale také jak tyto události vnímali zástupci vládnoucí strany.¹ Na tyto dvě skupiny se tudíž (logicky) zaměřily první výzkumné záměry a jednotlivé publikace. Vnímání revolučních událostí těmito skupinami (zejména zástupci opozice) je, dle mého názoru, zpracováno poměrně důkladně a obsáhle. Jak však tyto události prožívali „běžní“ občané Československa? Ti, které v těchto studiích nenalezneme, maximálně na fotografiích či filmových záznamech z demonstrací, ale většinu ani tam ne...Jak tito lidé vnímali tzv. normalizaci a následně samotné události tzv. sametové revoluce? Na část této majoritní skupiny obyvatelstva se zaměřuje právě probíhající grantový projekt COH ÚSD AV ČR s názvem „**Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a intelligence**“(GA ČR 409/06/0878). Ten se zaměřuje na každodenní život a chování pří-

¹ V tomto směru je unikátním příspěvkem k bádání dvoudílná publikace, která vznikla činností pracovníků COH ÚSD AV ČR: VANĚK, Miroslav - URBÁŠEK, Pavel (eds.): Vítězové? Poražení?: životopisná interview. Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Praha, Prostor 2005. První díl obsahuje 30 rozhovorů se zástupci disentu, druhý pak 20 rozhovorů se zástupci tehdejší vládnoucí strany. Na tuto publikaci pak přímo navazuje interpretační studie těchto rozhovorů: VANĚK, Miroslav (ed.): Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Praha, Prostor 2006. Právě tato studie je mimořádně přínosná pro rozvoj metody orální historie v českém prostředí; ukazuje, že metoda orální historie není jen jakýmsi sběrem rozhovorů a jejich následným přepisem, ale že klíčovou fází této metody je právě analýza a interpretace rozhovorů.

slušníků uvedených skupin, na objasnění otázky, proč se chovaly tak, jak se chovaly, a to jak v období před listopadem 1989, tak i v období tzv. sametové revoluce.

Těžištěm předkládané bakalářské práce je popis událostí tzv. sametové revoluce, jak probíhaly na okrese Břeclav a dále interpretace rozhovorů, vědných metodou oral history², na téma „**Vnímání tzv. normalizace učiteli Gymnázia T.G. Masaryka v Hustopečích s důrazem na vnímání událostí tzv. sametové revoluce 1989**“. Chtěla jsem zjistit, jak události tzv. sametové revoluce probíhaly na okrese Břeclav a jak je reflektovala tato skupina narátorů.

² O metodě samotné pojednává druhá kapitola této bakalářské práce.

2. Metoda ORAL HISTORY

2.1. Teoretická část

2.1.1. Vývoj oral history jako historiografické metody

O historii, vývoji a uplatnění metody oral history v současnosti existuje velké množství cizojazyčné (zejména anglofonní) literatury³, avšak i v českém prostředí již lze nalézt několik publikací, věnovaných této metodě. Valná většina z nich pochází z produkce ÚSD AV ČR: JECHOVÁ, Květa: Lidé Charty 77: Zpráva o biografickém výzkumu. Praha, Centrum orální historie ÚSD 2003; OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha, Lidové noviny 1999; VANĚK, Miroslav (ed.): Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Praha, Prostor 2006; VANĚK, Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha, COH ÚSD 2004; VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie. Metodické a „technické“ postupy. Olomouc, FF UP Olomouc 2003; VANĚK, Miroslav - URBÁŠEK, Pavel (eds.): Vítězové? Poražení?: životopisná interview. Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Praha, Prostor 2005. Dále např. FIALOVÁ, Zuzana: Orálna história – história s tvárou a menom. In: Malé dějiny československých vztahov VI. Bratislava, Nadace Milana Šimečky 1996. str. 31 – 46. Všechny tyto publikace jsou příklady využití metody orální historie v českém (československém) prostředí. Přímo vývojem metody oral history na mezinárodní, ale i na úrovni domácí, se zabývá článek Krok za krokem. Orální histo-

³ K tomuto tématu např.: FRISCH, Michael (ed.): A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History. Albany, State University of New York Press 1990; GRELE, Ronald J.: Envelopes of Sound: The Art of Oral History. Chicago, Precedent Publishing 1975; GUBRIUM, Jaber F. - HOLSTEIN, James A.: Handbook of Interview Research: Context and Method. Thousand Oaks, Sage Publications 2002; PERKS, Robert – THOMPSON, Alistair (ed.): The Oral History Reader. London and New York, Routledge 2006; RITCHIE, A. D.: Doing oral History. New York, Twayne Publishers 1995; THOMPSON, Paul: The Voice of the Past: Oral History. Oxford, Oxford University Press 1988.

rie, věda a společnost. In: Naše společnost 4, 2006, č. 1, s. 25–31 odborného pracovníka COH ÚSD AV ČR Pavla Mückeho; o nejnovějším vývoji a tendencích v orální historii pak podává zprávu článek: Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie: Ohlédnutí za 14. mezinárodní konferencí orální historie v Sydney. In: Soudobé dějiny XII, 2006, č.1-2, str. 269 – 279 od vedoucího tohoto centra Miroslava Vaňka.

S jistou „prehistorií“ metody oral history se setkáváme již ve starověkém Řecku u Thúkydita, zaznamenávajícího příběhy vojáků peloponéské války či u Platóna, který skrze své dialogy představuje Sókrata. Ústní sdělení pak hrálo nezastupitelnou roli i ve středověku při vytváření kronik, legend. Význam tohoto svědectví utlumil vynález knihtisku a následné šíření psaných dokumentů, které se postupně staly téměř výhradními historickými prameny; orální historie téměř přestala být využívána.

K vlastnímu rozvoji metody orální historie dochází během dvacátého století. Kořeny tohoto přístupu Z. Fialová nachází ve filozofii E. Husserla – fenomenologii, v jeho ústředním pojmu „přirozeného světa“⁴ (Lebenswelt), který je světem běžné každodenní lidské zkušenosti a jejích významů.⁵ První projekty, využívající tuto metodu, vznikají ve Spojených státech amerických již od třicátých let, kde taktéž vznikají první centra orální historie. V Evropě pak k rozvoji a použití metody dochází zejména ve státech západní Evropy po druhé světové válce, kdy měly tyto projekty zachytit svědectví přímých účastníků války. Průkopníci orální historie však měli na starém kontinentu pozici obtížnější, neboť

⁴ Překlad pojmu „Lebenswelt“ od Jana Patočky.

⁵ FIALOVÁ, Zuzana: Orálna história – história s tvárou a menom. In: Malé dějiny československých vztahů VI. Bratislava, Nadace Milana Šimečky 1996, str. 33.

zde museli čelit mnohem sevřenější a zarputilejší opozici z řad etablovaných historiků.⁶

Alistair Thomson (současný prezident IOHA⁷) v úvodu sborníku *The Oral History Reader* uvádí **čtyři posuny v paradigmatu teorie i praxe orální historie**: poválečná renesance paměti jako pramene „historie lidí“; od konce sedmdesátých let minulého století rozvoj postpozitivistických přístupů k paměti a subjektivitě; proměna ve vnímání role historika jako tazatele a analytika na konci let osmdesátých; digitální revoluce na konci 20.století.⁸

Jaké problémy v současné době trápí orální historii a jaká jsou klíčová témata diskuzí orálních historiků? Odpovědi nabízí Miroslav Vaněk ve svém *Ohlédnutí za 14. mezinárodní konferencí orální historie v Sydney*:

- Orální historie by se neměla používat bez znalosti dalších pramenů, s nimiž je třeba konfrontovat dosažené výsledky. Ostatní prameny jsou pro interpretaci pramenů orálních klíčové.
- Diskuze, týkající se individuální a kolektivní paměti z historického, psychologického a sociologického hlediska.
- V diskuzích je zdůrazňována nutnost komparace výsledků jednotlivých projektů. V rámci záplavy nových témat a přístupů se nemá vytratit hlavní zájem orální historie, jímž by měla zůstat sama historie.
- Nejobsáhlejší diskuze na této konferenci se týkala čtvrté vývojové fáze, do níž orální historie vstupuje a to v souvislosti s globalizací, rozvojem

⁶ MÜCKE, Pavel: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. In: *Naše společnost* 4, 2006, č. 1, str. 27.

⁷ IOHA – International Oral History Association. Mezinárodní asociace orální historie byla založena v roce 1996 v Goteborgu, navazuje na činnost americké Asociace orální historie (Oral History Association - OHA) založené roku 1967.

⁸ PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (ed.): *The Oral History Reader*. New York, Routledge 2006, str. 1.

digitálních technologií či s hrozbou obrovského množství nashromážděného materiálu, který nebude nikdo schopen interpretovat.⁹

V české historiografii se metoda orální historie začala plně rozvíjet až po pádu komunistického režimu v roce 1989, ačkoliv i během jeho trvání nacházela své místo v historiografii tzv. „práce s pamětníkem“.¹⁰

K systematickému rozvoji metody oral history bylo k 1. lednu 2000 zřízeno v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR Centrum orální historie (COH). Výstupy některých projektů COH jsou zmíněny v přehledové literatuře na začátku kapitoly. Mezi další výsledky projektů, vedených pomocí metody oral history, patří např.: MUSILOVÁ, Dana: Životní příběhy ročníku 1924: Lidský osud v dějinách 20. století. Díl I-III. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1999; VO-DÁKOVÁ, Alena – MAŘÍKOVÁ, Hana: Problém normativity a policejní represe v předlistopadovém Československu. Praha, Sociologický ústav ČSAV 1995; SALNER, Peter: Přežili holokaust. Bratislava, Věda 1997; Projekt židovského muzea v Praze, kdy jeho pracovníci již shromáždili na osm set životních příběhů těch, kteří zažili holokaust.¹¹

Po vzoru center orální historie v ostatních částech světa a na popud orálněhistorických badatelů na 14. mezinárodní konferenci orální historie, konané v Sydney v červenci 2006, kde v panelové diskusi o národních asociacích padl dotaz na možné vytvoření národní asociace také v České republice, byla 8. ledna 2007 založena Česká asociace orální historie (COHA).¹²

⁹ VANĚK, Miroslav: Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie: Ohlédnutí za 14. mezinárodní konferencí orální historie v Sydney. In: Soudobé dějiny XII, 2006, č.1-2, str. 273 – 277.

¹⁰ VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie. Metodické a „technické“ postupy. Olomouc, FF UP Olomouc 2003. str. 12.

¹¹ Tamtéž, str. 13 – 14.

¹² Oficiální internetové stránky České asociace orální historie. <http://www.oralhistory.cz> (16. 5. 2007)

Vznik těchto dvou institucí a rozvoj projektů orální historie v dalších institucích svědčí o značném rozvoji této metody v českém prostředí. Přesto se však i v dnešní době musí tato metoda a její badatelé bránit útokům ze strany některých tradičních historiků, kteří ji stále nechtějí akceptovat jako rovnocennou metodu historického bádání.

2.1.2. Přínos metody oral history

Pokud se chceme dozvědět informace o přínosu metody OH, velmi vhodnou pomůckou k tomuto účelu je např. kniha Paula Thompsona – *The Voice of the Past: Oral History*¹³. O možné proměně, kterou OH může v historii způsobit, Thompson uvádí: „Orální historie není nezbytně nástroj změny; záleží na tom, v jakém duchu se použije. Přesto rozhodně **může být prostředkem k proměně jak obsahu, tak i smyslu (účelu) historie**. Lze jí použít k tomu, aby **změnila ohnisko zájmu samotné historie a otevřela nové oblasti bádání**; může překonat bariéry mezi učiteli a studenty, mezi generacemi, mezi vzdělávacími institucemi a vnějším světem. Dále **může proměnit způsob popisu historie** – ať už v knihách, muzeích, rozhlasu či filmu – může vrátit lidem, kteří ji tvořili a zažili, ústřední místo prostřednictvím jejich vlastních slov.“¹⁴ [zvýraznila Iva Horáčková]

Tato metoda přináší do historie každodennost lidského jednání, konkrétního jednotlivce, odhaluje to, co Milan Šimečka nazval malými dějinami lidského života. Působení orální historie, tím, že umožňuje promluvit diskriminovaným skupinám, menšinám, skupinám a jednotlivcům, kteří byli dříve z historických knih vyloučeni, vede k demokratizaci historie. OH obohacuje již

¹³ THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past: Oral History*. Oxford, Oxford University Press, 1988. Překlad této knihy právě probíhá a podílí se na něm několik studentů Fakulty humanitních studií UK.

¹⁴ THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past: Oral History*. Oxford, Oxford University Press, 1988, str. 2.

existující záznamy, vyjadřující z velké většiny stanoviska elit, také o zkušenosti dalších svědků událostí z nižších tříd, nepriviligovaných, poražených. To poskytuje mnohem pravdivější a spravedlivější rekonstrukci minulosti.¹⁵

Při životopisných vyprávěních nemá badatel vyprávějící osobu zkoušet z jejích znalostí či ji dokonce opravovat v chybných údajích, ale má mu jít o jedinečnou zkušenost, výpověď o tom, jak danou událost tato osoba sama za sebe zažívala, jakou důležitost této události přisuzovala a jakou úlohu v jejím životě sehrála. Historik tedy v těchto příbězích nehledá potvrzení obecně známých tezí, ale objevuje v nich významy určitých činů a dějů ve vzpomínkách konkrétních lidí. Jde mu o zachycení prožitků a zkušeností konkrétních lidí nebo malých skupin v rámci velkých historických procesů.¹⁶

Jak uvádí Jim E. Fogerty, orální historie má potenciál k „vyplňování mezer“ v archívních sbírkách. Stěžejní roli tak OH hraje zejména v rozvojových zemích, ale také v zemích, kde se OH objevila jako korigující nástroj ku státem zmanipulovaným archívům a zachovává tak vzpomínky na události, které by jinak byly ztraceny.¹⁷

Závěrem této části bych připomněla jednu zásadu orální historie: abychom historickým badáním mohli získat co nejvěrnější obraz minulosti, je třeba výsledky orální historie, jako metody kvalitativního výzkumu, vždy konfrontovat s dostupnými psanými prameny.

2.1.3. Vedení rozhovorů

Při vedení rozhovoru by se tazatel měl především řídit jedním pravidlem: **umět naslouchat**. Rozhovor se zpravidla odehrává mezi dvěma lidmi – tazate-

¹⁵ Tamtéž, str. 6.

¹⁶ JECHOVÁ, Květa: Lidé Charty 77: Zpráva o biografickém výzkumu. Praha, Centrum orální historie ÚSD 2003. str. 10.

¹⁷ PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (ed.): The Oral History Reader. London, Routledge 2002. str. 359.

lem a narátorem (zde nacházíme rozdíl oproti rozhovorům, vedených antropology, kdy je rozhovor obvykle veden se skupinou osob) a je zaznamenávám na audio či videopásku.

V orální historii rozlišujeme dva hlavní typy vedení rozhovoru: **interview** a **životopisné vyprávění**. **Interview** se obvykle váže k určité historické události, kterou narátor prožil; tazatel při interview klade častěji otázky (než je tomu u životopisného vyprávění), těmito otázkami se snaží narátora u daného tématu udržet a získat od něj nový pohled na probírané události; zároveň však tazatel musí respektovat osobní, subjektivní přístup dotazovaného, jeho prožitky a zaujaté postoje. **Životopisné vyprávění** má obvykle pomoci objasnit určitý historický proces či etapu, je rozděleno na více setkání¹⁸ (u interview zpravidla stačí jedno setkání). Při prvním rozhovoru by měl narátor vyprávět pokud možno spontánně a samostatně, případné otázky tazatele by jej neměly zahltit, ale naopak povzbudit k dalšímu vyprávění. Při druhém rozhovoru tazatel obvykle klade otázky častěji a usiluje o to, aby se narátor dotkl všech tématických okruhů projektu, dále by měl objasnit nejasnosti z prvního rozhovoru. Po každém rozhovoru by měl tazatel napsat či na pásku za rozhovor nahrát tzv. záznam o rozhovoru.

U metody oral history je stěžejní vhodný výběr narátorů a způsob kladení otázek, důležité je i místo, ve kterém se rozhovor odehrává a úloha paměti narátora. Na druhou stranu pro úspěch použití této metody není důležitá velikost vzorku.¹⁹ Otázky tazatele by měly vést k uvolnění narátorovy paměti, narátor by měl dostat možnost rozvyprávět se. Tazatel by rozhodně neměl klást tzv. zjišťovací, uzavřené otázky, na které respondent může odpovědět jen velmi stručně či jedním slovem. Neměl by ani narátora zahltit, tím, že by kladl více otázek

¹⁸ VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie. Metodické a „technické“ postupy, str. 16 - 17.

¹⁹ OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha, Lidové noviny 1999, str. 35.

najednou, narátor by pak nemusel vědět, na co má vlastně odpovědět. Velmi vhodné je kladení tzv. W-questions (z angličtiny - otázek začínajících na W: why – proč, who – kdo, what – co, where – kde, when – kdy)²⁰, na které není možná prostá odpověď ano či ne, a které povzbuzují narátora, aby své vyprávění rozvedl či upřesnil.

Takto vzniklý rozhovor se od ostatních pramenů liší právě aktivní účastí tazatele na jeho vzniku, ale má také mnohem subjektivnější povahu. Jeho spolehlivost a věrohodnost je poměřována především s tím, do jaké míry nám umožní poznat osobnost a individualitu samotného narátora (ne tak s mírou shody jeho projevu s našimi poznatky o minulosti).²¹ Jde tedy o rozhovor, který nám může poskytnout ojedinělý pohled na zkoumané události, přinést jedinečné prožitky narátora, a který nám může pomoci přiblížit zkoumané události z pohledu osoby, která je osobně zažívala a určitým způsobem na ně reagovala.

²⁰ FIALOVÁ, Zuzana: Orálna história, str. 42 a poznámka č. 5 na str. 46.

²¹ VANĚK, Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha, COH ÚSD 2004, str. 94.

2.2. Praktická část

Pro účely své bakalářské práce jsem vedla celkem šest rozhovorů s šesti narátory. Zvolila jsem tedy metodu **interview**, kdy jsem se snažila od narátorů získat nový pohled na vnímání tzv. normalizace, ale zejména na události tzv. sametové revoluce, jak probíhaly na břeclavském okresu, zejména v okresním městě Břeclavi, Hustopečích, ale i na samotném gymnáziu v Hustopečích. Zajímalo mne, co pro narátory tyto události v našich dějinách znamenaly, jak je prožívali, jakou změnu (zda vůbec nějakou) jim tzv. sametová revoluce přinesla, zda souhlasili s jednáním studentů atd.

Všechny rozhovory existují jak v audiovizuální formě tak v podobě přepisu. Všechny jsou uloženy v mém soukromém archívu, některé z nich jsou také uloženy v COH. Tímto bych ráda poděkovala za zapůjčení digitálního rekordéru k nahrávání rozhovorů právě pracovníkům tohoto centra. Rozhovory jsem přepisovala sama.

O místech konání rozhovoru rozhodli sami nátoři, a tak většina rozhovorů (až na jeden) byla vedena v jednotlivých kabinetech Gymnázia T. G. Masaryka v Hustopečích. Myslím si, že se v tomto svém prostředí nátoři cítili poměrně dobře a neměli zde problém se „rozpovídat“. Poslední rozhovor byl veden v domě nátořky (Růženy Kinclové).

Věkové rozložení narátorů bylo následující: **PaedDr. Růžena Kinclová (*1933)**, **Josef Handl (*1948)**, **Mgr. Jan Sedláček (*1954)**, **PaedDr. Hana Potměšilová (*1960)**, **Mgr. Blanka Cahová (*1960)**, **Mgr. Marie Formánková (*1962)**. Pro vypracování této práce pro mne bylo důležité zjistit, jak „revoluční“ události vnímali nejen učitelé, kteří na gymnáziu působili už delší dobu, ale také ti, kteří na gymnázium teprve přicházeli. Zajímalo mne, zda zde budou

rozdíly ve vyprávěních a vztahu k tzv. sametové revoluci a jejím událostem právě podle věku narátorů, či zda věk zde nehrál roli.

Narátory jsem kontaktovala většinou osobně, případně formou dopisu nebo e-mailu. Seznámila jsem je s projektem COH a mou bakalářskou prací, s tématickými okruhy, na které bych se chtěla v rozhovorech zaměřit.

Co se týče ochoty narátorů se mnou spolupracovat, většina mnou oslovených učitelů projevila zájem se na těchto rozhovorech podílet, ale překvapilo mne poměrně velké množství učitelů, kteří se z různých důvodů účastnit nechtěli. Ať už z důvodu časového, nezájmu, ale také ze strachu: „*Už zde bylo tolik různých událostí a zvrátů, názory se neustále proměňují, už se k tomu nechci vyjadřovat.*“²²

Z problémů, které během procesu vytváření rozhovorů vznikly, bych zmínila asi jen jeden a to, když jsem zapomněla zapnout mikrofon nahrávacího zařízení a (naštěstí jen velmi malá) část rozhovoru tak byla ztracena. Narátorka se naštěstí zachovala velmi pohotově a shovívavě, a nevadilo jí tuto část (s drobnými rozdíly) zopakovat. Mám za to, že během rozhovorů závažnější problémy nevznikly.

Osobně se domnívám, že narátoři byli ve svých výpovědích velmi upřímní a nesnažili se mi něco zatajit, i když toto nelze nikdy s jistotou zaručit. Jejich příběhy byly pro mne velkým obohacením a poskytly mnoho jedinečných zážitků a pohledů na tzv. normalizaci i tzv. sametové revoluci 1989.

²² Takto reagovala mnou oslovená paní učitelka, která se, účastnila demonstrací roku 1968 a hrozil jí za tuto účast postih, ke kterému však nakonec nedošlo. Z možnosti dalším eventuálního postihu tedy pravděpodobně pramení její strach se i v současné době vyjadřovat k politickým událostem.

3. Tzv. sametová revoluce 1989

3.1. Příčiny

Kde hledat příčiny tzv. sametové revoluce 1989 v Československu? Otázka v dosud vydané literatuře již tolikrát vyřčená, ale jistě ne vyřešená. Tato část mé bakalářské práce neaspiruje na to podat komplexní výčet možných příčin a tudíž zcela správnou odpověď na tuto otázku (což snad ani není možné), ale chce ukázat příčiny, které se ve vydané literatuře objevují nejčastěji a jsou nejpodrobněji zpracovány.

Stále častěji slýchám, když se zmíním, že píšou bakalářskou práci o tzv. sametové revoluci: „*Stejně to bylo už dopředu dohodnuté, nějací studenti nebo disidenti v tom už nehráli takovou roli. Prostě se komunisti dohodli, že už to skončí...*“ Snad také proti těmto názorům přináším poměrně dlouhý seznam příčin, které tyto pochybovačné názory mohou, když ne vyvrátit, aspoň jejich autory vést k zamyšlení. Jak uvádí Ivo Možný: Převrat se uskutečnil právě jako realizace vektoru křížících se a vesměs nereflektovaných dlouhodobých zájmů různých jednotlivců a celých sociálních skupin. Zájmů, o nichž často ani sami nevěděli, a s výsledkem, jež nikdo nezamýšlel.²³

Příčiny tzv. sametové revoluce bych rozdělila do několika tématických okruhů:

1. **MEZINÁRODNÍ SITUACE**
2. **HOSPODÁŘSKÁ SITUACE ČESKOSLOVENSKA**
3. **STAV ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ**
4. **CELKOVÁ AKTIVIZACE OPOZICE: OBRODA, DISENT, MLÁDEŽ, STUDENTSKÉ HNUTÍ**

²³ MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno. Některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej. Praha, Slon 1993, str. 57.

5. ROSTOUCÍ NESPOKOJENOST OBYVATELSTVA, TOUHA PO SVOBODĚ, SVOBODNÝCH VOLBÁCH

6. ODTRŽENÍ VEDENÍ KSČ OD ČLENSKÉ ZÁKLADNY STRANY, JEJÍCH MÍSTNÍCH ORGANIZACÍ, OD OBYVATELSTVA

1. MEZINÁRODNÍ SITUACE

Nástup Michaila S. Gorbačova do vedení KSSS v březnu 1985 a jeho politika **perestrojky** (přestavby), **glasnosti** (otevřenosti) a **uskorenije** („zrychlení“ ekonomického vývoje). Uzavření SSSR do svých domácích, vnitřních problémů.

Ztráta podpory moskevského vedení, ke kterému se vedení KSČ odvolávalo. Sovětský svaz, v čele s Gorbačovem, se snažil být neutrálním a pokud možno nezasahovat do vnitřních záležitostí svých satelitů. Avšak toto nezasaňování „*připomínalo situaci, kdy silnější přeláme nohy slabšímu a pak mu sdělí, že má svobodu vybrat si, do které nemocnice se odplazí.*“²⁴ KSSS už nehrozila vojenskou intervencí a netrvala na monopolu komunistických stran ve státech východního bloku. Gorbačov totiž otevíral zavřené dveře, potlačované konflikty musely nutně vybuchnout.²⁵

Pád režimů v okolních zemích východního bloku. Myslím si, že rok 1989 byl skutečně oním *Rokem zázraků* (Ash). V zemích východního bloku postupně padly totalitní režimy – ať už to byl režim Honeckerův, Živkova či Jakešův atd. Země střední a východní Evropy mohly do nového desetiletí vstupovat s nadějí v lepší zítřky a s možností samostatně realizovat své vlastní národní cíle.

²⁴ Z rozhovoru Mlynáře s Gorbačovem v roce 1990. Viz. KREJČÍ, Oskar: Proč to prasklo aneb Hovory o demokracii a “sametové revoluci”. Praha, Trio 1991, str. 25.

²⁵ DAHRENDORF, Ralf: Úvahy o revoluci v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě. Praha, Evropský kulturní klub 1991.

V září 1989 začalo Maďarsko odstraňovat - v rámci politiky „otevřít se světu“ – zátaras na rakousko-maďarských hranicích. Současně přestalo respektovat pasové dohody s NDR a umožňovalo občanům NDR ochod do NSR. V tu chvíli se zaplnila velvyslanectví Spolkové republiky v Praze a ve Varšavě tisíci občany NDR, kteří žádají odchod na Západ.²⁶ Když Pražané viděli své ulice přeplněné opuštěnými trabanty a warburgy se státní poznávací značkou NDR, jistě jim muselo být podezřelé, proč chce tolik východních Němců na západ, když je, podle oficiální propagandy, kapitalismus tak špatný...

2. HOSPODÁŘSKÁ SITUACE ČESKOSLOVENSKA

Úpadek trhu – problém distribuce zboží. V době tzv. normalizace běžně existovaly tři úrovně distribuce – 1. než zboží přišlo do distribuce, to nejvzácnější si rozdělovali příslušníci nomenklatur a pracovníci aparátu. 2. Zbytky z tohoto trhu šly do prodejen (ale před otevřením prodejny si zboží ještě rozdělovaly aparáty ředitelství a skladů a meziskladů a jejich rodiny, pak početná armáda prodavačů se svými rodinami. 3. Zbytek z těchto dvou trhů putovalo do regálů a na pult. Zásobování tohoto trhu bylo ovšem stále žalostnější.²⁷ Je však třeba podotknout, že situace v Československu nebyla tak závažná jako například v Polsku, kde panoval velký nedostatek potravin a hospodářská situace země byla nadále neúnosná. Také proto započaly v Polsku velké protesty a stávky dříve než v ČSSR. Tyto protesty již v únoru 1989 vedly k jednáním s vládnoucí stranou, k pověstným polským „kulatým stolům“, v dubnu k povolení odborové organizace Solidarity a k jejímu následnému vítězství v polosvobodných volbách do Sejmu z června 1989. V Československu během

²⁶ MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika: Křižovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha, Naše vojsko 1990, str. 391.

²⁷ MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno...str. 33 – 34.

roku 1989 taktéž probíhaly demonstrace, avšak vládnoucí strana k žádnému dialogu ochotná nebyla.

Obchody v ČSSR nebyly sice prázdné, ale regály zaplňovaly výrobky často nepotřebné, a to na úkor výrobků základních a velmi potřebných, které na pultech často zcela chyběly, nebo se na ně stály **dlouhé fronty**. O pověstných frontách před obchody výmluvně vypovídá zaznamenaná promluva z autobusu: „Proč jedeš do Radotína?“ „Pro maso.“ „V Radotíně je maso?“ „Ne, tam je konec fronty ze Smíchova.“²⁸ K nákupu zboží bylo stále více potřeba konexí na osoby, spojených s distribucí zboží. Docházelo ke stále **většímu růstu černého trhu, narůstání korupce a privilegií**, jež způsobovala stále větší nespokojenost občanů.

Klesala cena peněz, systém shánění byl stále náročnější na čas, zdroje a energii. Makroekonomické potíže národního hospodářství socialistického státu se promítaly na úroveň mikroekonomiky do hospodaření obyčejné české rodiny dlouhodobým plíživým úpadkem trhu. **Peněz bylo víc než zboží.**²⁹ V roce 1988 se totiž neplánovitě zvýšila kupní síla obyvatelstva, disponibilní peněžní zdroje v rukou obyvatelstva nemohly být vůbec využity ke spotřebě.³⁰

Značná neefektivita výroby, kdy důsledkem centrálně plánovacího systému byla malá náročnost na kvalitu a nízké nároky na kvalifikaci práce. Součástí tohoto mechanismu byl i rovnostářský příjmový systém, který ochromoval stimulaci výkonnosti.³¹ **Rostla nespokojenost s touto nivelizací mezd**, lidé chtěli být oceňováni podle kvalifikace a kvality vykonané práce.

²⁸ BROD, Toman a kol.: Proč jsme v listopadu vyšli do ulic. Brno, Doplněk 1999, str. 42.

²⁹ MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno..., str. 33.

³⁰ VANĚK, Miroslav: Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989: Analýza výsledků výzkumů veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989. Praha, Maxdorf 1994, str. 38.

³¹ KALINOVÁ, Lenka: Základní podmínky a charakteristika vývoje sociální struktury čs. společnosti v 70. a 80. letech. Praha, Ústav sociálně politických věd fakulty sociálních věd University Karlovy 1993, str. 2.

Sociální systém nestimulující výkonnost. Cenou za sociální jistoty nepodloženou reálnou výkonností ekonomiky byla stagnace a **zaostávání životní úrovně** za vyspělými zeměmi³². Právě toto zaostávání životní úrovně považují za důležitou příčinu pádu komunismu, kdy lidé toužili po kvalitních a hlavně dostupných výrobcích, které po otevření hranic začali v Rakousku a Německu hromadně nakupovat.

Nekonkurenceschopnost vyvážených výrobků na mezinárodních trzích.

Nízký hrubý domácí produkt na obyvatele, ten v Československu měl hodnotu v paritě kupní síly (OECD = 100) pouze kolem 50, zatímco ve vyspělých zemích (např. Francie, Švédsko či SRN) se pohyboval okolo 90 – 100.³³

3. STAV ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Rok 1989 byl vyhlášen rokem životního prostředí.³⁴

Vážený stav životního prostředí v Československu byl jeden z hlavních argumentů řečníků tzv. sametové revoluce. Pocházím z nejjihnějšího cípu jižní Moravy, prožila jsem zde celé dětství a nikdy jsem během této doby nepocítila, že by s naším životním prostředím bylo něco v nepořádku. Do nedávné doby jsem si ani neuvědomovala, jak vážná situace v této oblasti v Československu před rokem 1989 panovala.

Přístup k životnímu prostředí a ekologii začal rozdělovat dokonce samotný mocenský aparát, zvláště když některé orgány projevovaly snahu nepříznivou situaci v oblasti životního prostředí řešit.³⁵ V této souvislosti je možné zmínit tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Hegenbarta, který chtěl své spojení s ekologickou tematikou využít ke změnám ve vedení strany a k posílení vlastní pozice v ní.

³² Tamtéž, str. 13.

³³ Tamtéž, příloha 3.

³⁴ VANĚK, Miroslav: Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989. Praha, Maxdorf 1996, str. 113.

³⁵ Tamtéž, str. 114.

V oblastech s nejhoršími rozptylovými podmínkami (zejména v severočeském kraji a Praze) v roce 1989 propukají první ekologické demonstrace. Mezi tyto demonstrace patří např. Pochod pražských matek z května 1989, kdy průvod matek s kočárky v Praze reagoval na kritický stav ovzduší ve městě a na naprosto nevyhovující smogovou vyhlášku. V důsledku nesnesitelného stavu ovzduší, kdy koncentrace škodlivin přesahovaly pětikrát až desetkrát limity stanovené úřady, začínají od listopadu 1989 v Teplicích propukat velké demonstrace. Při těchto demonstracích docházelo ke střetům s policií, a tyto demonstrace tak byl prvními významnějšími policejně rozehnanými manifestacemi mimo Prahu a ukázaly, že nespokojenost není jen pražskou záležitostí.³⁶ Tyto demonstrace pak vyvolaly vlnu demonstrací dalších v městech kraje.

Občané, kteří se těchto demonstrací účastnili, chtěli upozornit na katastrofální stav životního prostředí v jejich okolí, stejně tak chtěli donutit mocenské orgány a zodpovědné úředníky, aby skončili s nedostatečnou či klamnou informovaností obyvatelstva o stavu životního prostředí, koncentrací škodlivin a začali veřejnost náležitě a nezkresleně informovat.

- 4. CELKOVÁ AKTIVIZACE OPOZICE: OBRODA, DISENT, MLÁDEŽ, STUDENTSKÉ Hnutí³⁷**
- 5. ROSTOUCÍ NESPOKOJENOST OBYVATELSTVA, TOUHA PO SVOBODĚ, SVOBODNÝCH VOLBÁCH**

³⁶ Tamtéž, str. 131.

³⁷ Toto téma je velmi široké a myslím si, že v literatuře velmi dobře a podrobně zpracováno. V tomto oddílu jsem se chtěla zaměřit zejména na problémy, které trápily téměř všechny obyvatele a byly zdrojem nespokojenosti. Proto odkazuji na tyto publikace: Skupinami obyvatelstva a jejich přínosu k pádu komunismu se podrobně zabývají např. publikace Milana OTÁHALA – mj. Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu: Kruh nezávislé inteligence; Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968 – 1989. O studentském hnutí dále: BENDA, Marek – BENDA, Martin – KLÍMA, Martin – DOBROVSKÝ, Pavel, PAJEROVÁ, Monika, PÁNEK, Šimon, KŘÍŽ, Roman: Studenti psali revoluci; OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění atd.

Režim nakonec nevyhovoval nikomu. Nejen těm, kdož byli v opozici, ale ani těm, proti nimž opozice stála. Nejen těm dole, ale ani těm nahoře. Těm zvláště, kupodivu.³⁸

Lidé projevovali svůj nesouhlas s danými poměry hlavně **podpisovými akcemi** (např. **Petice za náboženskou svobodu - Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů**, kterou na jaře 1988 vypracoval Augustin Navrátil, a kterou podepsalo do této doby nevídaných 600 000 osob; **Petice československých občanů k událostem 15. – 21. ledna 1989**; petici vydanou Chartou 77 - **Několik vět**³⁹ z června 1989 podepsalo asi 40 000 lidí) a stále masovějšími **demonstracemi**, kterých se zúčastňovalo čím dál více osob (mj. demonstrace k „výročí okupace“ 21. srpna 1988 a 1989, demonstrace z 28. října 1988, 1989, demonstrace ke Dni lidských práv z 10. prosince 1988, lednové demonstrace r. 1989 k výročí upálení Jana Palacha, 15. 11. 1989 demonstrace za záchranu Stromovky a další).

Touha obyvatel nabídnout svým potomkům lepší podmínky k životu, než ve kterých žili oni sami.

Nesouhlas se silným vlivem ideologie v učebních osnovách a se zkreslováním historických událostí, povinnou výukou marxismu-leninismu.

Všeobecná nespokojenost s nedostatečným informováním obyvatelstva.

Celá populace měla prostě dost nesmyslné ritualizace naší každodennosti, nemluvě o povinných oslavách svátků.⁴⁰ Všudypřítomným symbolům komunismu, jejich vnímání obyvatelstvem a jejich znázorňování v literatuře se věnuje kniha **Vladimíra Macury – Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948 -**

³⁸ MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno..., str. 30.

³⁹ Text této petice je umístěn v přílohách.

⁴⁰ MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno..., str. 40.

1989⁴¹. Tato kniha pro mne osobně byla velkým přínosem, protože mi umožnila bližší náhled na jednotlivé symboly komunismu, jejich historii a význam, jaký jim komunisté (často alespoň navenek) přisuzovali. Popisuje tak mj. představu ráje, domova, poslední bitvy, obrazu vůdce, spartakiády, metra či Remka. Tak například **vize ráje** byla ideálem, touženým cílem, ale zároveň byl ráj považován za již nalezený, jako prožívání snu minulých pokolení. Sovětský svaz byl označován za tento idylický ráj, bez rozporů a problémů. Převzetí moci komunisty bylo považováno za překročení prahu ráje; od této doby bylo zlo pouze to cizí, vnější.⁴²

Nespokojenost s výhodami a privilegii, plynoucích ze stranické příslušnosti ke KSČ a naopak s obecně velkým znevýhodňováním nestraníků a lidí, kteří se režimu „nehodili“ (v oblastech vzdělání, získávání pracovního místa, kariérního postupu atd.).

6. ODTRŽENÍ VEDENÍ KSČ OD ČLENSKÉ ZÁKLADNY STRANY, JEJÍCH MÍSTNÍCH ORGANIZACÍ, OD OBYVATELSTVA

Již od svého vzniku v roce 1948 začal režim a KSČ rozdělovat společnost na „my“ a „oni“, a to způsobem vylučování a znevýhodňování osob, které se režimu nehodily. Toto rozdělování však v roce 1989 dosáhlo svého vrcholu, kdy „my“ už byli téměř pouze zástupci vedení strany, zatímco „oni“ už byla většina obyvatelstva, včetně většiny řadových členů KSČ. Toto „my“ a „oni“ se tak následně obrátilo, nepřítelem se stalo právě toto vedení strany.

Vedení strany nebylo svolné k diskuzi o problémech, které obyvatelstvo tížilo, k jakýmkoliv reformám stávajících poměrů. Naneštěstí však v době, kdy tyto reformy již v okolních zemích probíhaly nebo alespoň začínaly. Strana (ze-

⁴¹ MACURA, Vladimír: Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948 – 1989. Praha, Pražská imaginace 1992.

⁴² Tamtéž, str. 9 – 11.

jména její vedení) se tak stala oním pověstným kůlem v plotě. Ochota mladých lidí vstupovat do strany byla mizivá, stále se také zužovala samotná členská základna strany. Většina řadových členů strany a základních organizací nesouhlasila s politikou vedení KSČ, protože viděla nezbytnost reforem a nutnost řešení vážných problémů státu. Zakrýváním těchto problémů a nedostatečné či často zcela klamné informování obyvatelstva strana ztratila i poslední zbytky důvěry obyvatelstva v ní.

3.2. Šlo vůbec o revoluci?

Čím vlastně byly události listopadu a prosince 1989 v Československu? Nejčastěji se používá označení tzv. sametová (případně něžná) revoluce. Pokud vyhledáme definici revoluce jako takové, budou jí tyto události odpovídat? S tímto se však nabízí otázka další: Je možné najít jedinou správnou definici revoluce a podle toho posoudit zda o revoluci šlo či ne? Jistě ne, nabízejí se však různé pohledy na problematiku revoluce ať ze strany historiků, sociologů či politologů... Je pak jen na nás, ke které se přikloníme.

Tímto tématem se ve své knize *Rok zázraků* zabývá Timothy Garton Ash (mj. přímý účastník pražských událostí). Ten rozděluje revoluce z roku 1989 na: 1) refoluce, které probíhaly ve Varšavě, Budapešti (šlo o reformy shora, reagující na revoluční tlak zdola) a 2) revoluce byly v Praze, Berlíně a Bukurešti, kde změny byly velice rychlé a radikální, vedly k ústavním změnám s nedozírnými následky.⁴³

Jak uvádí **Jiří Suk** ve své knize **Labyrintem revoluce**, debata sociálních vědců se v současnosti odehrává mezi pohledem sociologie (zastoupené Anthony Giddensem a opírající se o nejnovější poznatky teorie revoluce⁴⁴), kteří tvrdí, že politické procesy roku 1989 **byly ve své podstatě revolucí** a pohledem tranzitologie (teorie přechodu k demokracii), jež revolucí označuje násilnou, krvavou změnu politického režimu, tudíž v roce 1989 nešlo o revoluci, ale o

⁴³ DAHRENDORF, Ralf: Úvahy o revoluci v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě. Praha, Evropský kulturní klub 1991, str. 13.

⁴⁴ Giddens uvádí, že šlo o revoluci, protože se v listopadu 1989 uplatnily její tři znaky: 1) šlo o **masové sociální hnutí**, 2) **vedl k procesu zásadních reforem a změn, nová moc dosáhla alespoň části cílů, které si určila**, 3) **nebylo v něm sice násilí, ale aktéři obou stran jednali pod jeho bezprostřední hrozbou**. Viz. SUK, Jiří: Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Praha, Prostor 2003, str. 19.

tzv. **negociovanou tranzici** (přechod k demokracii dojednaný liberálními představiteli starého režimu a konstruktivní složkou protirežimní opozice).⁴⁵

Osobně se přikláním k názoru, že události listopadu a prosince 1989 v Československu revolucí byly. Nejdůležitějším hlediskem pro mne pravděpodobně je ona hrozba násilí. Jistě, z dnešního pohledu se může zdát, že revoluce byla opravdu něžná, sametová, že její události proběhly tak rychle a tak snadno; ale přece všichni víme, že samet je hebký jen když se hladí „po srsti“.⁴⁶ Ano, při této revoluci se nestřílelo, ale Lidové milice povolány byly (i když byly vzápětí odvolány a následně rozpuštěny). Tuto hrozbu obyvatelstvo cítilo. A že tato obava nebyla neopodstatněná, jen potvrzují slova bývalého příslušníka StB Petra Baránka: *„Ozbrojené síly, policie i Lidové milice byly připraveny střílet do lidí, stačil jen rozkaz velení.[...]V listopadových dnech byli všichni nachystáni ke střelbě, měli nafasované kulometry a ostré náboje. Ne policisté, ale tehdejší tajemník OV KSČ Antonín Hyrák násilné akce zakázal.“*⁴⁷ [Zvýraznila I.H.]

Vedení strany žádné demonstrace ani změny nechtělo a hodlalo jim zabránit. K tomu, že nakonec násilné akce neproběhly výrazně napomohlo právě názorové odloučení velké většiny řadových členů KSČ od vedení strany, kteří viděli nutnost a potřebu změny. Onen zmiňovaný tajemník Okresního výboru je toho důkazem.

⁴⁵ Tamtéž, str. 18.

⁴⁶ HORNÁK, Viliam: Československo mezi přestavbou a revolucí (Politický deník 1987 – 91), III. Vystřízlivění. Praha, Pražská imaginace 1991, str. 6.

⁴⁷ Policie a milicionáři byli připraveni střílet do lidí, tvrdí bývalý policista. In: týdeník Břevlavo, 17.11. 1999, str. 4.

3.3. Veřejné mínění

V průběhu tzv. sametové revoluce **nemělo volání po demokracii podobu jednoznačného odmítnutí socialismu**. Lidé drtivě kritizovali jednotlivé oblasti socialistické společnosti (politiku, kulturu, ekonomiku) a stranu samotnou, avšak jejich hodnocení socialismu samotného bylo příznivější. Většina obyvatel byla pro socialismus nebo pro kapitalismus se zachováním některých prvků socialismu. Pro zavedení kapitalismu samotného bylo jen minimální procento osob. Tento výsledek veřejného mínění lze připsat oficiální propagandě, poskytující lidem jen velmi zkreslené informace o kapitalistických společnostech. To dokládají i průzkumy veřejného mínění z listopadu a prosince 1989, provedené ÚVVM⁴⁸:

Naše společnost by se měla vyvíjet:	23.-24.11.89	9.-12.12.89
socialistickou cestou	45%	41%
kapitalistickou cestou	3%	3%
něco mezi tím	47%	52%
je to jedno, nedokáže posoudit	5%	4%

Během období tzv. normalizace sice ÚVVM prováděl průzkumy veřejného mínění, jejich výsledky však byly až do roku 1985 přísně tajné. Leč až v roce 1989 docházelo k pravidelnému informování občanů o výsledcích některých z těchto výzkumů. O publikovaných výsledcích těchto výzkumů je ale třeba říct, že jsou podány sice pravdivě, avšak neúplně – to situaci značně zkreslovalo.

Z výzkumů jednoznačně vyplývá, že **v SSR měla KSČ mnohem vyšší podporu a byla hodnocena mnohem kladněji, než tomu bylo v ČSR (zejména**

⁴⁸ VANĚK, Miroslav: Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989... str. 56-58.

v Praze). Toto kladnější hodnocení pramenilo z reálné a ekonomické situace.⁴⁹ Stejně tak lze z výsledků vyčíst **poměrně vysokou podporu KSČ vysokoškolsky vzdělaných osob a naopak výraznější nesouhlas a kritika zaznívá od dělníků**. To lze zdůvodnit tím, že vysokoškolsky vzdělaní lidé, aby mohli získat solidní místo, případně dosáhnout kariérního postupu, nemohli si dovolit stranu veřejně kritizovat. Dělníci naproti tomu měli svá místa v podstatě jistá (naopak zde byla neustálá poptávka po dělnických profesích) a mohli proto být kritičtější.

Jak jsem již uvedla, k pádu komunismu významně přispěla **názorová rozluka řadových členů KSČ s jejím vedením** (asi polovina členské základny se již neidentifikovala s programem strany nebo jeho realizací) a stále se zužující členská základna strany. To potvrzují i výsledky výzkumů veřejného mínění, kdy na přelomu let 1988 – 1989 strmě klesl, již tak malý, zájem o vstup do strany u mladých lidí ze 17% na 8%.⁵⁰

⁴⁹ Tamtéž, str. 23.

⁵⁰ Tamtéž, str. 30.

3.4. Dědictví tzv. normalizace

Německo-britský sociolog, filosof a politik Ralf Dahrendorf rozděluje cestu ke svobodě na 3 etapy: 1. na hodinu právníků, kteří musí provést ústavní reformu, 2. na hodinu politiků, kteří mají vypracovat a úspěšně provést reformu hospodářství, 3. **hodinu občanů**. První etapa vyžaduje alespoň 6 měsíců, ke zlepšení situace v důsledku hospodářské reformy je potřeba 6 let, [ale co je pro tuto část mé bakalářské práce stěžejní] položení společenských základů fungování ústavy a hospodářství potřebuje nejméně 60 let. **Je třeba vybudovat občanskou společnost**. Ta však vyžaduje **občany** – sebevědomé **občany, kteří se nebojí** a nemají k obavám důvod. **V hodině občanů se střídá naděje a deprese a její úspěch se nikdy pořádně nedá změřit.**⁵¹

Jak je na tom Česká republika a její obyvatelstvo téměř 18 let po tzv. sametové revoluci? Ústavní reforma proběhla, hospodářská stále probíhá, budování občanské společnosti je na počátku.

Tzv. normalizace v lidech zanechala hluboké stopy a neustále tak ovlivňuje chování obyvatel naší země. Jednou z takovýchto hlubokých stop jistě je **deficit důvěry**: a to jak sebedůvěry jednotlivců tak důvěry vzájemné, důvěry v úřady, nedostatek pevné víry v novou podobu sociálních institucí, deficit víry ve společnou akci, nedůvěra ve vlastní budoucnost.⁵²

Z ekonomického hlediska je značným negativem, že systém plánovaného hospodářství **zanechal v lidech vzorec ekonomického chování orientovaný na osobní prospěch, který není vyvažován vlastními zásluhami a profesními kvalitami.**⁵³

⁵¹ DAHRENDORF, Ralf: Úvahy o revoluci v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě. Praha, Evropský kulturní klub 1991, str. 98.

⁵² MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno..., str. 75.

⁵³ BROD, Toman a kol.: Proč jsme v listopadu vyšli do ulic..., str. 75.

Z tohoto období také přetrval **princip „opevněné domácnosti“** – snaha dobrat se štěstí pouze pro sebe a své nejbližší. Za štěstí je přitom pokládána snaha vyrovnat se ve spotřebě nejbohatším obyvatelům zemí, které svůj blahobyt vytvářely po celá desetiletí. Za další „dědictví normalizace“ můžeme považovat **obecné neporozumění pro nadosobní snahy, pro činy, z nichž nekyne hmotný prospěch.** V obyvatelstvu i nadále zůstává určité **povědomí nepřítel**, který musí být zničen nebo vyřazen.⁵⁴

Tzv. normalizace se do podvědomí a chování obyvatelstva vryla velmi silně a mám za to, že některé její pozůstatky v lidech zůstanou již natrvalo. Jde však o generace, které v této době aktivně žily; současná mladá generace, narozená po roce 1989, pochopitelně tuto „zátěž“ nepocituje. Naopak si myslím, že mezi příslušníky této generace panuje všeobecný nezájem o nedávnou historii (historii obecně). Tento názor vyjadřovalo mnoho narátorů v mnou vedených rozhovorech pro tuto bakalářskou práci: *„Studenti vlastně odjakživa, když se to vezme třeba od roku 1848 nebo i za války, když vzpomněli na Jana Opletala, na ty demonstrace, když vznikl ten protektorát, tak studenti byli vždycky v čele tohoto pohybu. Bohužel teď nejsou. Studenti jsou líní, akorát se dívají, kde bude nějaká diskotéka, nebo kde mají laciný rifle [smích] a mudrují si...Nevím co se to stalo, (...) ale kdyby teď měla být nějaká revoluce, tak budou studenti poslední, kteří se o to budou zajímat.“*⁵⁵ Nemyslím si, že se to týká všech studentů středních škol a o to méně studentů vysokých škol, ale tento nezájem o historii obecně zde bohužel u mladých lidí je.

⁵⁴ Tamtéž, str. 94.

⁵⁵ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

4. Tzv. sametová revoluce na okrese Břeclav

4.1. Charakteristika okresu

Okres Břeclav je svou rozlohou 1174 kilometrů čtverečních třetím největším okresem jihomoravského kraje (po okrese Znojmo a Brno-venkov). K 31.12. 2005 na okrese žilo 123 143 osob. Hustota osídlení tedy odpovídá přibližně 105 osobám na kilometr čtvereční.⁵⁶

Okres na jihu hraničí s Rakouskem, na jihovýchodě se Slovenskem, na severu s okresem Brno-venkov, na západě okresem Znojmo a na severovýchodě s okresy Hodonín a Vyškov.

Okres tvoří převážně nížinatý povrch s průměrnou nadmořskou výškou okolo 200 m, nad kterým se vypínají Pálavské vrchy (mj. jde o biosférickou rezervaci pod patronátem UNESCO a CHKO) s nejvyšším bodem okresu Děvín 554 metrů nad mořem.

Právě úrodné nížiny a příznivé klimatické podmínky s nadprůměrnými teplotami umožňují úspěšné pěstování obilovin, okopanin, ovoce, ale zejména kvalitní vinné révy, která je pro okres typická, mající dlouholetou tradici. O rozsahu zemědělství svědčí i rozloha zemědělské půdy, která na okrese v závěru roku 2005 tvořila 67,8 % půdy, orná půda dokonce 78,6% celkového území okresu.⁵⁷ V současnosti dochází k poměrně velkému rozmachu cestovního ruchu,

Mapa okresu: Města a obce online. <http://mesta.obce.cz/vyhledat2.asp?okres=3704> (16. 5. 2007).

⁵⁶ Údaje Českého statistického úřadu v Brně - **Vybrané ukazatele podle okresů v roce 2005**. [http://notes.czso.cz/xb/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/beb21877cda7bc2c1256f8c003afalc/\\$FILE/MZO_05.xls](http://notes.czso.cz/xb/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/beb21877cda7bc2c1256f8c003afalc/$FILE/MZO_05.xls) (16. 5. 2007).

⁵⁷ Tamtéž.

spojeného především s vinařstvím (budování vinařských cyklostezek, exkurze do vinných sklepů, rozšiřování ubytovacích kapacit atd.), který přináší do kraje a zejména malým vinařům nové zdroje příjmů. Protože okres Břeclav dlouhodobě patří mezi okresy s poměrně velkou nezaměstnaností, pohybující se kolem 10 - 11 procent, zemědělství a pěstování vinné révy stále patří k důležitým zdrojům obživy a příjmů mnoha rodin.

Na území okresu Břeclav se nachází 69 obcí, 10⁵⁸ z nich má status města – Břeclav, Hustopeče, Klobouky u Brna, Lanžhot, Mikulov, Podivín, Pohořelice, Valtice, Velké Bílovice a Velké Pavlovice. Na okrese působí 4 obce s rozšířenou působností (ORP) – Břeclav, Hustopeče, Mikulov a Pohořelice, jež jsou centry čtyř správních obvodů tohoto okresu. Zejména v těchto čtyřech obcích 3. stupně, ale i v dalších městech okresu jsou soustředěny instituce školství, kultury, lékařství či sportu. Na okrese funguje 5 gymnázií (na počet dětí a mládeže je toto číslo značně vysoké, gymnázia tak v současnosti musí „bojovat“ o každého studenta); vysoké školství v okrese zastupuje lokalizovaná Zahradnická fakulta Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity Brno v Lednici.

Na tvorbě ekonomického produktu se vedle zemědělství podílí nejvíce tato průmyslová odvětví: potravinářský (FRUTA Lednice), chemický (FOSFA Poštorná) a gumárenský (GUMOTEX Břeclav), strojírenský (TRANZA Břeclav, OTIS Břeclav, MOSTÁRNA Hustopeče) a polygrafický průmysl (MORAVIA-PRESS Břeclav).

⁵⁸ Tamtéž.

4.2. Průběh tzv. sametové revoluce

Hady na prsou

Smráká se, drobně mrholí, z podstavce břeclavského rudoarmějce seskakuje poslední řečník. Pět, deset nejaktivnějších protagonistů v hloučku diskutuje co dál: „Měli bychom přemluvit více lidí, takové, co se nikdy nebáli kritizovat komunisty. Musíme utvořit něco jako v Praze – občanské fórum.“ Námětů i chutí je dost, ale špatně se probírají potmě v dešti a na náměstí. Všichni cítíme, že prostory žádné z břeclavských restaurací nejsou dostatečně bezpečné. Kam se schovat? Navrhují naši novou pionýrskou klubovnu – opravujeme ji svépomocí, kousek od cukrovaru, nikdo nezasvěcený nemá potuchy, kde to může být.

Přípravný výbor se tam schází další večer. Přicházejí noví lidé. V klubovně je sice zatopeno, ale protože zatím není připojena elektřina, sedíme, jako spiklenci z filmu, při svíčkách. Na úvod se představujeme. Většinu lidí znám, alespoň z doslechu. Je tu i tisk! Anastázie Kudrnová z Mladého světa. Hodně se mluví, ale téměř nic se nedomluví – další den se sejdem v evangelickém kostele.

Vždycky se mi líbila aktivní děvčata. Také slečna novinářka. Bohužel jsem později zjistil, že Mladý svět k nám nikoho neposlal. A ani už se nikdy neukázala. A pokud se neozve ani po této výzvě, nezbyvá než konstatovat, že StB o nás tehdy věděla vše.

Byli jsme v té pionýrské klubovně hady na prsou KSČ a SSM, ale kdo byl tím hadem z Mladého světa?⁵⁹

⁵⁹ Fejeton, popisující ovzduší vzniku OF v Břeclavi od PhDr. Lea Čudy. In: týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 5

První demonstrace na okrese Břeclav proběhly v **úterý 21. listopadu 1989** na náměstích v Břeclavi a v Hustopečích. V Břeclavi se na této první demonstraci sešlo asi 50 lidí, v Hustopečích kolem dvou set. Od tohoto dne probíhaly v Břeclavi, Hustopečích a dalších městech okresu každodenní demonstrace.

V návaznosti na tyto demonstrace a po vzoru pražského OF **od středy 22. listopadu vznikají** v Břeclavi a dalších městech okresu **Občanská fóra**.

Ve stejný den vydalo své **stanovisko Předsednictvo OV NF v Břeclavi**, k současné vnitropolitické situaci, přijaté na mimořádném jednání dne 22. listopadu 1989, vyzývající ke klidu a odmítající narušování pořádku, demonstrace, případnou stávkou:

„OV NF jako představitel politických, společenských a zájmových organizací sdružených v NF v okrese Břeclav realizuje dokument i aktivizaci orgánů a organizací sdružených v NF, který je součástí přestavby naší socialistické společnosti.

Pro prohlubování činnosti všech organizací sdružených v NF potřebujeme klid a pořádek v naší společnosti. **Rozhodně odmítáme narušování pořádku, vyvolávání společenského napětí, řešení a vynucování si požadavků emocemi, demonstracemi nebo stávkami.** Tyto akce zneužívají protisocialistické síly u nás i ze zahraničí, které navíc přispívají k organizování těchto protispolečenských akcí. Všechny problémy se dají řešit jednáním, pro které je v naší společnosti dostatečný prostor, ale plně se nevyužívá.

Naše socialistická společnost i další vývoj potřebuje stále lepší hospodářské výsledky, které jsou předpokladem zvyšování životní úrovně i řešení ekologických problémů. Tyto hodnoty se vytvářejí ve výrobním procesu rukama dělníků a družstevních rolníků, čehož si musíme být všichni vědomi a v jejich aktivitě je podporovat a pomáhat jim a nejen žádat, aby stávkovali.

Vždyť to jsou právě dělníci a družstevní rolníci, kteří vytvářejí materiální podmínky pro studium na všech školách v naší společnosti, čehož si musí být vědomi studenti i dramatičtí umělci.⁶⁰ [Zvýraznila I.H.]

Ve **čtvrtek 23. listopadu** se na náměstí v Břeclavi sešla asi tisícovka lidí; tyto demonstranty přijeli podpořit brněnští herci vedení Zdeňkem Junákem ze Státního divadla Brno.

V **pátek 24. listopadu** se v Břeclavi na náměstí schází asi patnáct set osob, těm jsou rozdávány pokyny pro připravovanou pondělní generální stávkou.

V **sobotu 25. listopadu** v Břeclavi od 15 hod. zasedá koordinační výbor OF; přijímá prohlášení k zasedání ÚV KSČ; od 19 hod na náměstí další demonstrace asi 3000 lidí.

V **neděli 26. listopadu** je v břeclavském M-klubu veřejně promítán videozáznam ze zásahu policie na Národní třídě.

Průběh generální stávky z pondělí 27. listopadu v Hustopečích popisuje Ing. Jaroslav Cabal: *„Nejhustěji bylo pod lípami u trojice v den generální stávky. Prakticky ze všech podniků vyrazily průvody lidí s vlajkami nad hlavami směrem na tradiční listopadové shromaždiště. Náměstí bylo zaplněno nejen Hustopečáky, ale i lidmi, kteří sem dojížděli za prací (podle odhadu asi 2-3 tisíce občanů). To již bylo náměstí, na předchozí žádost demonstrujících ozvučeno. Na gymnáziu však ve stejný den „upevňovali“ morálku přítomných komunistů (mimo jiné i současný ředitel gymnázia v jedné obci, dříve kovaný funkcionář KSČ⁶¹). Žáci nesměli vyjít ven, přesto, že demonstrace v Hustopečích běžely již*

⁶⁰ Stanoviska. Prohlášení. Provolání. In: Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 3.

⁶¹ V průběhu vedení rozhovorů s učiteli gymnázia jsem také osobně navštívila tohoto pana ředitele gymnázia, s prosbou o rozhovor, zda by mi nemohl poskytnout také pohled z druhé strany. Jeho reakce se dá popsat takto: „Já už jsem se zařekl, že nikdy nikomu žádný rozhovor neposkytnu, takže se nezlob, ale nepůjde to.“ Když jsem se však zmínila o projektu COH Politické elity a dissent v období tzv. normalizace, že toto centrum bylo jediné, kterému bývalí funkcionáři poskytli rozhovory, že data z rozhovoru nebudou zneužita a že zcela chápu jeho znechucení novináři, byl vidět evidentní obrat: „Já ti ten rozhovor poskytnu! Já ti ho dám. Ale ještě se zeptám manželky a dětí...“ A v tomto nakonec vznikla nepřekonatelná pře-

pátý den. Také městské zastupitelstvo, dosud ovládané všemocnou KSČ, se nepřipojilo k všeobecné euforii a dokonce schválilo rezoluci odsuzující neklid v ulicích.“⁶²

V Břeclavi manifestační generální stávka proběhla cca od 12 – 13:15 hodin a její organizátoři odhadovali, že se jí zúčastnilo asi **12 – 15 tisíc** pracovníků závodů, studentů a ostatních občanů. Zdeněk Hrubý za OF v Břeclavi vystoupil s kritikou, že stranické orgány se odtrhly od mas a přestaly být představiteli dělníků, rolníků, pracující inteligence. Poukazoval na materiální a další zvýhodňování některých funkcionářů ústředních orgánů, kritizoval některé metody našeho hospodaření, špatnou péči o životní prostředí. Poté vystoupil ing. Miroslav Štěpánek, místopředseda ONV. Řekl, že pracovníci ONV Břeclav jsou toho názoru, že co se v teorii a praxi přežilo a není životaschopné, musí se změnit. Neodmítáme spolupráci s dělníky, pracovníky závodů, podniků a organizací, s OF, jde nám o konstruktivní dialog. „Nepatříme mezi ty, kteří by rozvoji okresu, jeho měst a obcí ve všech oblastech nepřáteli.“ Vystoupení Štěpán-

kážka. Druhý den mi pan ředitel telefonoval, že se opět nemám zlobit, ale že mi ten rozhovor neposkytne, že mu to manželka a děti nedoporučili. Že by nechtěl, aby měli jeho děti v budoucnu nějaké problémy. Byla jsem z tohoto obratu dosti zklamaná.

Jistou útěchou mi však byl nález záznamu této promluvy, kterou tento pan ředitel (tehdy místopředseda ONV) PaedDr. Antonín Kavan poskytl novinářům Nového života (Listu okresního výboru KSČ), proto jej mohu aspoň na tomto místě citovat: „*Studenti z celého našeho okresu jednoznačně podporují požadavek studentů z Prahy, a to nejen jejich návrh na prošetření pražských událostí ze 17. listopadu. Podporují i 12 formulovaných požadavků, a to i všichni středoškoláci i vysokoškoláci s nimiž jsem mluvil. Svůj názor vyjádřili dnes [pondělí 27. listopadu] připojením se ke generální stávce i v předešlých shromážděních. Sám osobně si myslím, a také jsem takto ke studentům hovořil, že dialog musíme vést v prostorách škol, ve třídách, v aulách. Prostě v těch prostorách, které tomu odpovídají. Pro nás jsou tyto diskuze cenným poučením, a proto bychom je měli vést dál, ovšem s vyjádřením všech názorů, a to i tam, kde není prostor pro emoce, ale zdravý rozum. Takto se nám vcelku podařilo najít v tomto smyslu společnou řeč se studenty břeclavského gymnázia, kde se skutečně jedná. [...]* Snažil jsem se studenty nabádat ke zrušení stávek. Věřím, že to budou studenti postupně chápat a budou se vracet do lavic a poslucháren. Pro nás komunisty je rozhodující poučit se z chyb a jít mezi studenty právě teď. Právě teď nesmí scházet stranická aktivita. Podle vývoje situace mám za to, že by měla stávková činnost na školách v tomto týdnu ustupovat. Studenti by neměli diskutovat v tak širokých kolektivech, ale přenést diskuse do užších kroužků. Především žáci čtvrtých ročníků středních škol by si měli uvědomit, že mají před sebou maturitu a příprava na ni je už aktuální. Tím nechci říci, že by neměl být dál na školách prostor pro dialog. Je nutné ho vést se svými učiteli a také představiteli okresu.“ Týden na našich školách. In: Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 1.

⁶² CABAL, Jaroslav: Kam zmizely záběry z policejní kamery?“. In: týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 5.

ka někteří účastníci narušovali pískáním. Organizátoři shromáždění proto prohlásili, že jestliže chceme vést dialog, musíme nechat promluvit všechny a nerušit jejich vystoupení. Z tribuny zazněly názvy pracovních kolektivů, které podpořily generální stávku např.: pracovníci **závodu Šohaj, Dřevospoj, JZD Lanžhot – střediska mechanizace Hrušky, PKZ, Fosfy, TRANZY, Lokomotivního depa Břeclav, sodovkárny, JmVAK, LŠU Břeclav, Okresní správy spojů, prodavačky Textilu** atd. Řečníci mj. vyjádřili nesouhlas s jednáním OF v Praze na Letné z 26. 11. 1989⁶³. Při generální stávce ve Velkých Pavlovicích, které se zúčastnilo asi 500 osob, bylo dokonce schváleno prohlášení občanů města, vyjadřující právě nesouhlas se způsobem vedení manifestace na Letné z 26. listopadu 1989.⁶⁴

V **úterý 28. listopadu** vznikají Občanská fóra v závodech, ale i na vesnicích. Na večerní demonstraci v Břeclavi vystoupil i náčelník Obvodního oddělení VB Břeclav pplk. Šibor.

Ve **čtvrtek 30. listopadu** vláda schválila odstranění ženiných zátarasů podél hranic s Rakouskem. V Břeclavi se v klubovně oddílu Plamen schází rozšířený koordinační výbor OF (Z. Hrubý, PhDr. Rufer, Ing. Valný, PhDr. Čuda, Ing. Šebek, Z. Fikejs, D. Vaněk, M. Bruchter, L. Tondr, M. Čapka, Ing. Milín, Ing. Kabelka, Ing. Jančálek, J. Kučera). Jsou vypracovány programové zásady pro vznik OF na území okresu.

V **pátek 1. prosince** vzniká OF v Gumotexu a břeclavském Lokomotivním depu. Večer se na náměstí koná poslední demonstrace, stávková pohotovost však trvá i nadále.

⁶³ Na manifestaci v Praze na Letenské pláni vystoupil před 800 000 přítomných občanů premiér Ladislav Adamec jako host Občanského fóra. Shromáždění občané jeho projev, v němž zpochybnil generální stávku, nepřijali a vyprovodili ho nesouhlasným skandováním a pískotem.

⁶⁴ Z manifestační stávky a Pohled na dění v okrese. In: Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 1.

V **sobotu 2. prosince** v Břeclavi armáda přebírá sklady zbraní Lidových milicí na okrese a soustřeďuje je u VU Mikulov. KC OF předává předsedovi MěNV požadavek na přejmenování ulic a náměstí.

Od **pondělí 4. prosince** mohou po padesáti letech českoslovenští občané svobodně vycestovat do zahraničí. Do nesocialistických států nepotřebují výjezdní doložku a v bance si mohou koupit valuty v hodnotě 500 Kčs. Začala „šilinková horečka“ a výjezdy do Rakouska, nejvíce do Vídně.

Ve **čtvrtek 7. prosince** se v evangelickém kostele v Břeclavi sešlo padesát pět mluvčích OF z celého okresu; dohodli se na vytvoření Okresního sněmu OF a přípravách na případnou generální stávku.

V **pátek 8. prosince** v Břeclavi jednají zástupci KC OF (Z. Hrubý, Ing. Žďárský, Ing. Doležel, M. Čapka) s předsedou ONV Klímou o požadavcích OF.

V **sobotu 9. prosince** probíhá v Břeclavi na náměstí manifestace OF. Souběžně probíhá okresní konference KSČ, na kterou byla vyslána delegace OF s požadavkem navrácení budovy OV KSČ státu.

V **neděli 10. prosince** se v Břeclavi na ONV jedná o budově OV KSČ (za OF Z. Hrubý, Ing. Doležel, Martan, M. Blažek, J. Kučera, Ing. Teplý, Ing. Borovan, PhDr. Rufer). Před budovou ONV probíhá demonstrace studentů středních škol na podporu požadavku převedení budovy KSČ pro potřeby školství.

Během úterý **12. prosince** studenti v Břeclavi postavili u budovy OV KSČ z papírových krabic „zed' nářků“ polepenou plakáty.

Ve **středu 13. prosince** se v Břeclavi konala schůzka KC OF (Z. Hrubý, Ing. Doležel, JUDr. Machovský) s předsedou ONV Klímou o rekonstrukci rady ONV, složené převážně z komunistů. Od 17 hodin probíhá druhé setkání mluvčích OF celého okresu, byl vytvořen okresní parlament OF a okresní výbor OF o devíti členech (Z. Hrubý, JUDr. Machovský, Ing. Doležel, D. Neděla, J. Pavlov,

T. Hloušková, T. Janda, RNDr. Borovan, Ing. Nožička). Je schválen otevřený dopis poslancům ONV, s žádostí aby odvolali dosavadní radu ONV.

Ve **čtvrtek 14. prosince** zasedá plénum ONV. Poslankyně Hodonská přednáší otevřený dopis OF. Hlasuje se o důvěře radě ONV. Přesto, že proti Klímovi hlasuje 50%, Rylichovi a Rampulovi 60% poslanců, chtějí dál setrvat ve svých funkcích.

V **pátek 15. prosince** v Břeclavi probíhá příprava na akci „Ruce Evropě“ – setkání Čechů a Rakušanů na státní hranici v Poštorné. Od 13 hodin probíhá setkání zástupců OF s mjr. Vykoukalem, který tlumočí protest velitele brigády pohraniční stráže plk. Pleváka proti narušení hraničního pásma.

V **neděli 17. prosince** se v Břeclavi uskutečnil happening OF „Ruce Evropě“ na státní hranici v Poštorné, s rakouským Reinhalem. Proběhla podpisová akce pod petici za odstoupení poslankyně parlamentu za břeclavský okres D. Kancírové.

V **pondělí 18. prosince** se v Břeclavi uskutečnil první kulatý stůl zástupců politických stran OF, KSČ, ČSL a ČSS. Od 15 hod na jednání na ONV (za OF JUDr. Machovský, D. Neděla, Z. Hrubý, Ing. Doležel) dochází k dohodě o předání budovy OV KSČ pro potřeby školství. Rada ONV odstupuje.

Ve **středu 20. prosince** se schází okresní parlament OF, je přijat otevřený dopis poslankyni FS D. Kancírové, aby podle vůle občanů při volbě prezidenta republiky hlasovala pro Václava Havla.

Ve **čtvrtek 28. prosince** v Břeclavi probíhají jednání o rekonstrukci pléna ONV. Od 14 hodin zasedá rada ONV za účasti OF (Z. Hrubý, M. Blažek).

V **pátek 29. prosince** se na náměstí v Břeclavi koná lidová veselice na oslavu zvolení Václava Havla prezidentem ČSSR.⁶⁵

⁶⁵ Základem, osnovou pro sestavení této části mi sloužilo shrnutí revolučních událostí na okrese Břeclav: Kronika Sametové revoluce. In: týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 4 – 5.

Důležitým pramenem k bádání o průběhu těchto událostí na okrese Břeclav je týdeník Nový život (List okresního výboru KSČ a Rady ONV v Břeclavi⁶⁶). Měla jsem k dispozici téměř všechna čísla, která se týkala událostí tzv. sametové revoluce na okrese - dvě listopadová a tři prosincová čísla z roku 1989 (23., 30. 11. 1989, 7., 14., 21. 12. 1989). Bylo zajímavé sledovat, kolik prostoru postupně týdeník těmto událostem věnoval.

Vydání z 23. listopadu otisklo pouze krátký článek **Odkaz událostí 17. listopadu**, popisující setkání žáků středních škol a středních odborných učilišť s okresními tajemníky a politickými pracovníky OV KSČ včetně vedoucího tajemníka Antonína Hyráka. V této diskuzi „bylo zdůrazněno, že jen konstruktivní diskuze vede k pokroku. Ale i jiné závažné myšlenky vyplývající z této besedy mohou napomoci rychlé realizaci hospodářských i politických reforem v naší společnosti. Studenti reagovali na tato závažná prohlášení svými konkrétními poznatky, a sice do kterých oblastí by měly změny nejvíce zasahovat. Zamýšleli se nad úrovní práce své mládežnické organizace v podmínkách škol a učilišť. Dotýkali se zásadních problémů v postavení této organizace národní fronty v politickém systému naší společnosti, stavem zájmové činnosti členů SSM, odpovědnosti institucí, ale i jednotlivců za výchovu mládeže apod. **Z besedy vyplynulo, že tyto revoluční přístupy naší mládeže k reformám v naší společnosti mohou vést k aktivizaci v celém mládežnickém hnutí. Proto bude třeba ovlivňovat iniciativu mladých lidí a v jejich mládežnickém hnutí půjde o**

⁶⁶ Není bez zajímavosti, že tento týdeník během revolučních událostí změnil svůj podtitul: zatímco číslo ze 30. listopadu 1989 a všechna předcházející nesla právě podtitul „List okresního výboru KSČ a Rady ONV v Břeclavi“ od dalšího čísla ze 7. prosince už jde o „List Rady ONV v Břeclavi“. V tomto lze vidět snahu redakce oprostít se od KSČ a informovat občany pokud možno nezájatě a objektivně; a umožnit dialog občanů na stránkách týdeníku. Tato změna byla potvrzena 13. prosince na zasedání rady ONV v Břeclavi, na kterém rada rozhodla, že jediným vydavatelem Nového života je rada ONV. „Proto bude také zahájeno jednání se všemi politickými stranami a největšími organizacemi NF, se zástupci OF o složení nové redakční rady našich okresních novin [...]“ In: Nový život XXXIX, 14. 12. 1989, č. 49, str. 1.

získání každého člena SSM pro konkrétní podíl na přestavbě.⁶⁷ A tímto zmínka o 17. listopadu a následných událostech v těchto novinách skončila.

Číslo 47 z 30. listopadu už se věnovalo událostem nejen na okrese mnohem obšírněji a na probíhající události reagovalo podstatně rychleji. **Reagovalo i na generální stávkou**, která proběhla v pondělí 27. listopadu na celém okrese Břeclav⁶⁸. V tomto vydání redakce otiskla **prohlášení a stanoviska** Předsednictva okresního výboru NF v Břeclavi k současné vnitropolitické situaci, přijaté na mimořádném jednání 22. listopadu 1989; Prohlášení členů ROH okresní správy kulturních zařízení v Břeclavi; Prohlášení účastníků členské schůze dílčí organizace KSČ č. 1 Prumpo, S.P., Mikulov. O zveřejnění informace týdeník požádalo také OF v Břeclavi: „Občanské fórum je široké společenství těch, kteří usilují o zásadní demokratickou změnu společnosti. Dne 21. 11. 1989 se zformovalo Občanské fórum v Břeclavi, jehož mluvčím je koordinační výbor. Všichni občané, kteří se chtějí k Občanskému fóru připojit, mohou tak učinit písemným prohlášením na adresu: Milan Blažek, Pohraniční stráž 7, 691 41 Břeclav-Poštorná. Prohlášení by mělo obsahovat jméno, adresu, povolání, politickou příslušnost, rok narození, podpis.“⁶⁹

Jak jsem již zmínila, zatímco v čísle 46 z 23. listopadu se událostem tzv. sametové revoluce věnoval jen krátký článek, vydání ze 30. 11. se událostmi přecházejícího týdne věnovalo na více než dvou celých stranách. Redakce týdeníku se soustředila zejména na získávání postojů jednotlivých občanů, dělníků, ale také ředitelů jednotlivých podniků či předsedů ZO KSČ, které pak v tomto čísle v hojném počtu otiskla. Z těchto názorů vybírám názory zástupců a pracovníků závodu **První brněnská strojírna Mikulov**:

⁶⁷ Odkaz událostí 17. listopadu. In: Nový život XXXIX, 23. 11. 1989, č. 46, str. 1.

⁶⁸ Právě to, že Nový život informoval i o generální stávce považuji za velký posun, protože generální stávka proběhla v pondělí, tedy v den kdy byla uzávěrka tohoto týdeníku.

⁶⁹ Stanoviska. Prohlášení. Provolání. In: Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 3.

Leopold Tomek, ředitel závodu: „Na našem aktivu funkcionářů v úterý jsme schválili stanovisko, že stávku odmítáme, že potřebujeme klid. V pondělí po pracovní době chceme zorganizovat tribunu otázek a odpovědí v závodě, aby na ní vystoupili všichni vedoucí hospodářští pracovníci a odpovídali na dotazy našich pracujících. Myslím si, že záležitost výroby a ekonomiky je prvořadá, nám se podařilo letos konsolidovat závod a po delší době plnit dobře plán, jsme ve výsledcích nejlepší v rámci podniku. Proto jsem také vyhodil studenty, kteří chtěli u nás nabádat ke stávce.“

Petr Holec, předseda ZO KSČ: „Jste první, kdo se za celý týden za námi přijel podívat. Jsem toho názoru, že ústřední orgány zaspaly a že strana zůstala v pasivitě. Nyní vše zůstalo na nás v ZO KSČ v závodech a podnicích a teď závisí, jak je základní organizace silná, jak dokáže působit na lidi. I lidé na našich dílnách vědí, že je potřeba poctivé práce a také poctivě celý týden pracují.“

Roman Zapletal, ?: „Mohu mluvit jen za sebe. Upozorňuji na to, že tu vládne absolutní neinformovanost. Souhlasím se změnami ve vádě i se svobodnými volbami, souhlasím s prohlášením vysokoškoláků. To, co se objevuje v novinách je nedostačující a stále čekáme, že nás někdo blíže seznámí s celou situací. Zatím tomu tak nebylo.“

Jan Buťák, natěrač: „Ke změnám by mělo určitě dojít. Studenti se k nám nedostali, jejich požadavky neznám. Vedení je k nám nepustilo.“⁷⁰ [Zvýraznila I.H.]

Redakce na stránkách čísel 48, 49 a 50 ze 7., 14. a 21. prosince pokračuje v otiskování názorů občanů, jednotlivých prohlášení⁷¹ a stanovisek a usiluje o

⁷⁰ Názory z našich pracovišť. In: Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 1.

⁷¹ Číslo 48 ze 7. prosince 1989 na str. 3 mj. otisklo **Programové zásady OF v Břeclavi: OF je prostředkem k probuzení demokratické občanské iniciativy.**

pokud možno rovnoměrné zprostředkování názorů jak ze strany členů KSČ, ONV, tak ze strany OF, ale hlavně běžných občanů okresu. Přináší fotografie z demonstrací, ale také např. z odstraňování „železné opony“ na hranicích s Rakouskem, z happeningu OF „Ruce Evropě“ a další, které se prolínají s fotografiemi z předvánoční atmosféry měst okresu Břeclav, ale také záběry dělníků, pracujících v místních závodech.

Jak probíhaly hlavní události tzv. sametové revoluce na okrese Břeclav (zejména v okresním městě) již víme. Jak však tyto události vnímali „běžní občané“ okresu? Co pro ně bylo v této době důležité? O tom pojednává další kapitola této bakalářské práce.

-
1. OF je všude, na všech úrovních, garantem svobodných voleb. Dále usiluje o demokratické cíle v oblasti sociální spravedlnosti, práva, politického systému, národního hospodaření, životního prostředí a kultury.
 2. OF je zcela samostatné a samosprávné. Lze ho založit v místě bydliště nebo na pracovišti, v městském obvodu apod. Počet členů není omezen, doporučuje se skupina schopná společných schůzek. V Břeclavi se přijímají přihlášky do OF na adrese: Milan Blažek, Pohraniční stráž 7, 691 41 Břeclav 4.
 3. OF zásadně používá dialogu jako nejvýraznější formy výměny názorů.
 4. Občanská fóra si rozpracují programové zásady, vydané pražským koordinačním výborem, které byly zveřejněny i v Rudém právu a dalších denících 29. 11. 1989.
 5. Každé OF si zvolí mluvčího, který má jejich důvěru. Tito mluvčí se budou obracet na ostatní OF v případech žádosti o pomoc, poskytnutí informací a konzultací. Vybízíme, abys se mluvčí neprodleně ohlásili na adrese: Zdeněk Hrubý, Nádražní č. 95, 691 41 Břeclav 4.
 6. Souběžně se formují na okrese Břeclav odborná centra pro práci podle jednotlivých oblastí Programových zásad OF vydaných v Praze. Tato centra budou pracovat na celookresních problémech a budou okamžitě ochotna poskytnout konzultace místním OF při řešení místních otázek. Dále tato centra budou ochotna přebírat úkoly, které přerostou z místního okresního rámce. Styk s odbornými centry zajišťují: Milan Bruchter, Zámecké nám. č. 6, 690 02 Břeclav, Dušan Vaněk, Komenského 8, 691 51 Lanžhot. Stejně tak vybízíme odborná centra, která začala vznikat nezávisle na této iniciativě, aby se obrátila na výše uvedené adresy.
 7. Pokud by došlo k případům zastrašování členů OF a nezávislých iniciativ, ať se neprodleně obrátí na kteroukoliv z uvedených adres, odkud budou postoupeny celostátnímu koordinačnímu výboru OF v Praze k dalšímu projednání.

Zdůrazňujeme, že OF je otevřeným sdružením občanů a vyzýváme proto všechny, kteří mohou, aby přispěli ke společné práci.
Břeclav 30. 11. 1989.

5. Interpretace rozhovorů

5.1. Vnímání tzv. normalizace

Předem je třeba říci, že při vedení rozhovorů jsem se soustředila především na to, jak narátoři vnímali události tzv. sametové revoluce a jak tyto události probíhaly na okrese Břeclav. Nicméně mne také velmi zajímalo např. prostředí v jakém narátoři vyrůstali, problematika cestování a hledání místa či vnímání politických událostí jak domácích tak zahraničních atd.

Do této části jsem tedy ze všech probíraných témat vybrala tři okruhy, týkající se života narátorů v období tzv. normalizace:

- **šedesátá léta, rok 1968**
- **rodinné prostředí, problémy spojené se ziskem zaměstnání**
- **možnost cestování**

Období tzv. normalizace v Československu zahrnuje léta 1968 – 1989. Je tedy zřejmé, že toto období jako celek mohou posoudit zejména narátoři, kteří celé toto období prožili v produktivním věku. Jde tedy o narátory narozené před rokem 1950. Tomuto kritériu odpovídají dva z mých narátorů – PaedDr. Růžena Kinclová (*1933) a Josef Handl (*1948); přičemž bych k nim ještě přiřadila Mgr. Jana Sedláčka (* 1954)

Ostatní narátorky se narodily zpočátku šedesátých let - PaedDr. Hana Potměšilová (*1960), Mgr. Blanka Cahová (*1960), Mgr. Marie Formánková (*1962), i ony tak poskytly na tuto dobu zajímavé pohledy.

5.1.1. Šedesátá léta, rok 1968

Šedesátá léta a zejména rok 1968 se do paměti narátorů vryl poměrně silně, ve svém vyprávění na šedesátá léta vzpomínali s velkou radostí a rok 68 po-

važovali za velký zlom, který intenzivně prožívali. A to i narátorky narozené v šedesátých letech. Pocity těchto narátorek bych přirovnala ke svým pocitům z doby tzv. sametové revoluce. Tehdy mi bylo 6 let. Nemohly ještě chápat co se děje, ale pravděpodobně cítily mimořádnost situace, kterou jen podporovala atmosféra rodinného prostředí a postoje, jaké jejich rodiče a další starší rodinní příslušníci k těmto událostem zaujali.

Blanka Cahová, které bylo v roce 1968 osm let, na 21. srpen vzpomíná takto: *„Pamatuju se na to strašně intenzivně, protože jsem se ráno probudila, všichni jsme stáli na balkoně, protože jsme bydleli v bytovce, jako skoro všichni tam, a nad náma litaly ty letadla. A teď ti dospělí se o tom samozřejmě bavili: ‚Ježiši, to bude válka, nebo bude něco špatnýho, strašnýho.‘ Vzpomínám si, že jsem šla do svého pokojíka a začala jsem brečet, že bude válka. Tak to si pamatuju teda hodně. Potom tady jezdily tanky a to jsme samozřejmě jako děcka kolem toho běhaly, to bylo takový hodně nepříjemný. Když vidím nějaký film z té doby, tak mám samozřejmě husí kůži a běhá mi mráz po zádech, pro to děcko to bylo strašně intenzivní, nepříjemnej zážitek. Pak jsme si na to samozřejmě zvykli...“⁷²*

V podobném duchu se nese vyprávění Marie Formánkové i Jana Sedláčka:

„Přímo v tom srpnu 68 (...) jsme bydleli na té vesničce v Bořeticích a pamatuji se, že jednou ráno přiběhla babička z obchodu celá vyplašená a říká: ‚Děti, bude válka‘, vzala si vozíček a vracela se zpátky do obchodu, že udělá velký nákup, že musí koupit spoustu chleba a mouky, protože bude válka. Můj otec v té době jezdíval, jak se říkalo, na montáže a chyběl třeba 14 dní, měsíc s námi nebyl doma, takže jsme byli taková domácnost ženská plus děti a všechno to bylo na té babičce, a moje maminka chodila do práce. Takže samozřejmě,

⁷² Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou veden 21. 2. 2007.

když se před dítětem řekne, bude válka, tak je vystrašené co se děje, zvlášť když vidí obličej babičky, že to myslí vážně, tak jsme docela z toho měli strach a čekali jsme s napětím, kdy se vrátí maminka a tatínek z práce a že se jich zeptáme, co z toho pro nás vyplývá a co se bude dít dál. (...) Ve stejný den se vrátil otec předčasně z montáže a vykládal (...) jaké měl problémy se dostat domů, že na vlakovém nádraží v Brně byly problémy s pouštěním vlaků, byly tam i nějaké výstřely(...) a zároveň se snažil uklidňovat babičku a maminku, že válka rozhodně nebude, že by to neviděl až tak vážně vyhocené, že přece jenom snad sovětská armáda nedopustí něco takového jako je válka proti Čechům, kteří pomáhali nebo byli na společné straně ve druhé světové válce.“⁷³

„Já si ho [srpen 1968] pamatuju dobře, protože jsme byli u té babičky na prázdninách, to byla malinká vesnice, kde dneska je asi 35 domů, asi 50 lidí trvale bydlících, kam jezdíme na chalupu stále(...)Babička neměla rádio ani televizi, byla už stará; my jsme někam šli a teď jsme viděli, naproti ní byl Včela, se tomu říkalo...Včela, obchod, družstvo Včela(...) a lidi odsud na trakači vozili pytle mouky, tak jsme nevěděli co se děje...Pak kdosi babičce řekl, že vypukla válka(...)Pamatuju si, že otec pro nás přijel, nás odvést dom, že měli strach, co se děje, a když jsme jeli přes Brno, přes okraj Brna a tam bylo všude kolem letiště, tak tam dvěma řadama obrněných transportérů a tanků sovětských a my jsme jeli kolem(...)“⁷⁴

Narátoři, narození ve 30. a 40. letech tuto dobu aktivně prožívali, mohli se zúčastnit demonstrací, zcela tak vnímat uvolněnou atmosféru šedesátých let a následné zklamání z utlumení reformních snah a z násilného vpádu vojsk Varšavské smlouvy z 21. srpna 1968. Narátoři na šedesátá léta vzpomínali s velkou

⁷³ Rozhovor s Mgr. Marií Formánkovou veden 12. 12. 2006.

⁷⁴ Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem, Hustopeče u Brna, 20.2. 2007.

radostí, zdůrazňovali zejména možnost vycestovat do ciziny či nové vydávání nepovolených autorů atd.

„V roce 1968 začalo to tzv. pražské jaro, (...) v čele toho stál tehdy Alexandr Dubček a ten hlásal tzv. socialismus s lidskou tváří. Že by se to mělo reformovat a nějak dát lidskou tvář; tak jsme pro to byli velice nadšení; mimo jiné i proto, že se rýsovalo, že budeme moci cestovat do ciziny a taky v tom šedesátém osmém to šlo, sice ne nijak volně, ale prostě třeba (...) když tam měl příbuzné, tak mohl. (...) Když si člověk přinesl potvrzení, že mu tam někdo zajistí ten pobyt, že mu to zaplatí a prostě ho tam bude živit (...) Tak a na základě toho jsem taky vyjel, poprvé a na dlouhou dobu taky naposled, potom už jsem dvacet let na západě nebyl, až tedy po té revoluci. To jsme tehdy byli, jednou jako studenti jsme šli na kofolu a (...) seznámili jsme se tam s partou mladých Rakušanů (...) No a oni tak nám asi při desáté kofole řekli: ‚No vidíte, tak přijedte k nám, do Rakouska‘. A my jsme říkali: ‚My nemůžeme, jedině na nějaký to pozvání‘; a tak oni: ‚Tak ano, my vás pozveme, my tam pořádáme každý rok takový mezinárodní studentský tábor, jmenuje se to Europolis‘ (...) Takže tam bychom mohli přijet, že nám to budou hradit. A že nám pošlou to pozvání, vzali si adresu. A zapomněli jsme na to, protože v hospodě se slíbí moc věcí a potom nic z toho není. A jaké bylo naše překvapení, když někdy (to bylo nějak v lednu, když jsme se potkali) tak někdy v únoru, březnu přišlo pozvání na fakultu s našimi jmény. Tak si nás zavolali, a řekli nám, že bychom tedy mohli, když máme to pozvání tam jet. Domluvilo se nás asi dvacet a jeli jsme tam. Bylo to, myslím, v srpnu toho roku 69, jsme tam týden byli a protože nám ta doložka platila ještě dýl, potom nám bylo líto se hned vrátit domů, když jsme už tam byli, tak jsme se rozdělili na dvojice, vždycky kluk a holka (protože to se lépe stopuje) a pak jsme si ještě stopem projeli Rakousko. Takže jsem tam byl celkem asi čtrnáct

dnů, tak jsme to Rakousko projeli, dostali jsme se až na italské hranice, no a pak jsme se vrátili domů. Potom nějak na podzim, jak jsme se vrátili, tak už ty výjezdy zpřísnili, takže ne každý kdo si přinesl papír, že má nějaký to zajištění, ale už jedině u příbuzných. Já jsem tam příbuzný neměl, takže jsem vlastně od té doby až do teď, do té revoluce 1989 na západě nebyl. To byla moje první a poslední cesta na západ.“⁷⁵ [Zvýraznila I.H.]

S nesmírnou radostí na šedesátá léta vzpomínala Růžena Kinclová, když během svého vyprávění stále opakovala: *„To byla tak krásná doba, na to hrozně ráda vzpomínám.“⁷⁶*

„V osmašedesátém mi bylo nesmírně krásně (...) Pozpátku je ve všem znát, že šedesátá léta jsou fenomén, ale ví se to až teď, posledních deset let (...) Od jednašedesátého, třiašedesátého, nesmírně taková příjemná doba, malinko s vlivem více evropským, západním...začaly vycházet knihy, velmi dobře si ten knižní trh počínal, i v tom umění to bylo velmi příjemné ta šedesátá léta. Začaly vycházet Literární noviny 66, to byl fenomén, to se četlo po sborovnách(...) Tohle byla krásná doba, v šestašedesátém se narodil Libor, takže asi dvojnásobně šťastná, takže to byla hrozně krásná doba a to všechno dohromady je strašně krásná doba.“⁷⁷

Samotné události srpna 1968 a následné zklamání narátorka popisovala takto:

„Já nevím, kde v tom osmašedesátém byli ti lidi, kteří pak v té normalizaci říkali, jak jsou šťastní, že sem vstoupila ta vojska, já nevím, kde byli, já jsem je kolem sebe neviděla. Určitě byli, to byli takoví ti kovaní komunisté, kteří tomu buď opravdu věřili nebo to tzv. uměli říkat(...)To bylo hrozný zklamání ten srpen, to něco ještě jako dobíhalo(...) To jsem si říkala: ‚Vždyť to tak nemůže

⁷⁵ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

⁷⁶ Rozhovor s PaedDr. Růženu Kinclovou veden 30. 4. 2007

⁷⁷ Tamtéž.

zůstat, to je blbost, to někdo na to dojde, ta mezinárodní situace, ta vojska se musí vrátit, to není možné, aby tady zůstaly' (...) Ten osmašedesátý a devětašedesátý se zdál, že to je sice hrůza, ale že to mezinárodní mínění to tak nenechá(...) takové ty námitky, interpelace, zdálo se, že někdo něco prosadí, že holt řekne nahlas: ‚Stáhněte ty vojska, ty tady nemají co dělat...‘ Ale neřekl...“⁷⁸

[Zvýraznila I.H.]

Josefa Handla srpnové události roku 1968, události Palachova týdne zastihly při studiu vysoké školy. Na 21. srpen ve svém vyprávění vzpomínal takto: *„Tak srpen 68, to jsme měli prázdniny, ráno jsem se vzbudil, toho 21. srpna a matka naše říkala, slyšela z rádia (vstávala dřív než já): ‚Rusi nás obsadili, oni nás obsadili‘. Tak hned k tomu rádiu (...), poslouchali jsme a potom mě otec poslal koupit baterie do trandáku, protože jsme si mysleli, že vypnou proud, abychom se nemohli dívat na televizi a poslouchat, tak aby jsme měli. Nakoupil jsem několik baterií, ale nebylo to potřeba, protože to nevypli(...). Tak jsem jel do Brna, protože v tom srpnu jsem jako studenti byli odvedeni, měli jsme jít na vojnu (...) Brno bylo pomalovaný, všude byly plakáty, letáčky, a tam bylo ‚Rusi běžte domů‘ a takový prostě hesla. (...)*

„Potom taky (...) když se to stalo, ti Rusi tady bloudili v té naší krajině, protože asi neměli pořádný mapy a neznali to tady atd.; a lidi to zpozorovali, že se tady moc nevyznají a že bloudí, tak lidi prostě odmontovávali u silnic ty rozcestníky(...) Tak toho jsem se účastnil(...) Aby si trošku zabloudili... a to jsme potom schovali, že se to pak namontuje, dávali jsme to za vrata někomu atd. Tady kdo to neznal, ani naši lidi, když jel někdo autem, tak tady bloudil, protože nevěděl, když neznal tu krajinu.“⁷⁹

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

Během událostí Palachova týdne jako studenti v Brně na Náměstí svobody vytvořili symbolický katafalk s Palachovou fotkou a drželi u něj stráž: „*My jsme tam hlídali ten katafalk i v noci, a to bylo v lednu a mrzlo, zima bylo, no a my jako studenti jsme v tom Brně na kolejích měli spíš jen takové oblečení jako do školy, takovýto lehčí, ale stát v tom někde v noci tam u katafalku, na to to naše oblečení moc nebylo, to bylo zima. A boty taky, jen nějaký polobotky jsme tam měli...Ale na kolejích jsme měli, právě jak jsme chodili na tu vojenskou katedru, tak jsme měli vojenský mundúry a měli jsme zimní vojenské vybavení, čili takový ty pláště, kopřiváky těžký, kabáty, kanady a silný ponožky, čepice a rukavice, prostě jako vybavení vojáka na zimu. Tak to jsme si jednou na tu noční hlídku oblíkli. A teď šel nějaký důstojník a strašně nám nadal, protože říkal: ‚Když jste v uniformě tak spadáte pod vojenské zákony, a kdokoliv vás za to může postihnout, že vy tady v uniformě děláte věci, které nemáte dělat, to není normální, v uniformě hlídat tady katafalk. Ta uniforma dává legitimitu těm, kteří by vás chtěli postihnout, tak se běžte honem převlíct.‘ Tak jsme se šli honem převlíct a už jsme tam potom v té uniformě nebyli.“⁸⁰*

5.1.2. Rodinné prostředí, problémy spojené se ziskem zaměstnání

Na formování osobnosti člověka se rodina a rodinné prostředí podílí velmi významným dílem. Budoucí jednání a chování jednotlivce v průběhu jeho života se utváří v první řadě v rodinném kruhu, ke kterému se postupně přidává vliv školy, přátel, pracovního kolektivu a dalších.

V totalitním režimu se úloha rodiny zdůrazňuje a problematizuje. To krásně ilustruje jedno z hesel tzv. sametové revoluce: „*Je strašně těžké vychovávat děti, aby doma nelhali a venku neplácali nepravdu.*“ Lidé v totalitních

⁸⁰ Tamtéž.

režimech brzy poznají, že je velký rozdíl mezi tím, co vládnoucí strana proklamuje a mezi jejími skutečnými činy; postupně zjistí, že problémy, které je trápí, jsou mnohem závažnější, než jak tvrdí jejich vedoucí představitelé. Každá odchylka od režimem stanoveného průměru je trestána, každý protest umlčován, v totalitním režimu existuje pouze jedna cesta. Pokud lidé chtějí v tomto režimu žít „v poklidu“ a něčeho dosáhnout, musí buď veřejně projevovat svůj souhlas s režimem, či alespoň neprojevovat svůj nesouhlas s ním. Lidé se tak dostávají do situací, kdy pro to, aby mohli získat vyšší vzdělání, dobrou práci, kariéerní postup atd. musí souhlasit s něčím, s čímž však ve skutečnosti nesouhlasí.

Jakým způsobem tedy narátory a jejich život ovlivnilo prostředí, do kterého se narodili? Jak moc důležitý byl vhodný původ či např. nevyřešená náboženská otázka v rodině? Jak vyšlo najevo z rozhovorů, které jsem vedla, posudky, které vypracovávaly různé instituce jednotlivým narátorům v období tzv. normalizace znamenaly pro jejich další uplatnění velmi mnoho; ale znovu se potvrzuje staré pravidlo, že všechno je o lidech.

Rodinné prostředí narátoři hodnotili vesměs pozitivně a rádi na něj vzpomínali. Narátoři vyrůstali v malých vesničkách či na maloměstě, takže se hodně pohybovali v přírodě: *„Dost často jsme byli v lese, chodili jsme na konvalinky.“*⁸¹ *„Prázdniny jsme prožívali vždycky u babičky, asi tak 5 km od Macochy (...) čili lesy, chytání raků a sbírání hříbků a lesních plodů; když nebylo co k večeři, tak se vyběhlo do lesa a nasbírali se tzv. kuřátka (...), v potoce jsme chytali raky, to jich bylo ještě plno (...) vařily a smažily se račí klepeta, malý rybičky, to bylo ještě bez problémů. Na rodiče vzpomínám taky dobře, i když jsme museli doma hodně pomáhat, protože jsme měli hospodářství (...) a stavěli*

⁸¹ Rozhovor s PaedDr. Růženou Kinclovou veden 30. 4. 2007.

jsme, (...) takže až jsme byli starší, tak jsme museli hodně pomáhat u řemeslníků, prázdniny byly dost pracovní, ale nikterak nám to neublížilo.“⁸²

Narátorce Blance Cahové v patnácti zemřel otec, přesto však na dětství vzpomíná moc ráda a kladně: *„Já jsem byla takové dítě, které nemělo moc potíže s kolektivem, okolím, s učiteli, takže ty vzpomínky jsou kladný, v podstatě. Vzpomínky na dětství žádný negativní nemám, spíš jenom kladný (...) To byl takovej mezník [smrt otce], poznamenal nás dvě [narátorce nemá žádné sourozence], ale musely jsme to zvládnout, to prostě muselo jít dál.*“⁸³

Samotné shánění prvního zaměstnání po absolvování vysoké školy narátorka hodnotila tak, že dostali přidělenku a nastoupili na střední (případně základní) školu – nikdy však nešlo o typ školy, na které chtěli učit. Na tuto školu se dostali postupně, často velmi zajímavými cestami. Právě toto shánění vhodného místa ve svém vyprávění detailně popisovali Josef Handl a Hana Potměšilová.

*„To byl taky problém [shánění prvního místa]. Zkusil jsem si, jak je dělnické třídě(...)Když jsem skončil, tak jsem neměl místo, pochopitelně. Místa tenkrát obsazoval kraj, krajský národní výbor, odbor školství, takže se muselo na ten kraj a oni člověka někam poslali, kde bylo volno: ‚Tam běž, tam máš to místo.‘ Uzavřeli se mnou nějaký smlouvy, ale neměli pro mě nic. **Tak jsem (abych nebyl rodičům na obtíž) šel dělat do cihelny.(...)A tak jsem v té cihelně vyvážel cihly z pece, nebo jsem navážel do pece atd. Tak tam jsem byl, my jsme promovali nějak v květnu, červnu, tak jsem tam strávil červen, červenec a srpen a ještě asi půl září, takže jsem v té cihelně pracoval asi tři měsíce. Potom jsem úplně náhodou dostal dopis, že se ve Vyškově zakládá nová vojenská škola – tzv. dvouletá důstojnická škola, a že tam potřebují asi 50 středoškolských kan-***

⁸² Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem, Hustopeče u Brna, 20. 2. 2007.

⁸³ Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou, Hustopeče u Brna, 21. 2. 2007.

torů, na tu novou školu. Že si někde na úřadech našli, že já a ještě další nemáme ty místa, tak jestli bychom tam chtěli jít. Tak já okamžitě, když jsem ten dopis dostal, ani jsem už nešel do práce, zavolal jsem ráno, že nepřijdu, nebo že přijdu až zítra... Tehdy už jsem měl motorku, tak jsem hned sedl na tu motorku a okamžitě jsem jel do toho Vyškova ucházet se o práci. Tam si mě zapsali a řekli mi, že mi to hned neřeknou, jestli mě berou, že mě musí kádrově prověřit. Že si zavolají na národní výbor, jestli nejsem nějaký podvratnej živel, u armády taky museli být lidé trošku spolehliví v té době; a že mi pošlou telegram. Asi za dva dny mi přišel telegram, že mě berou. Tak jsem tam od pondělí nastoupil, a byl jsem v tom Vyškově tři roky. Potom to dopadlo tak, že oni začali ten Vyškov přestavovat (...) a nebylo kam umístit žáky. Tak je polovinu umístili do Žiliny a nám dali na vybranou, jestli chceme jít do té Žiliny učit nebo jestli chceme rozvázat pracovní poměr. Já jsem do Žiliny jít nechtěl, rozvázal jsem pracovní poměr, takže jsem v září byl opět bez místa. (...) Šel jsem do Brna opět na ten krajský výbor, tam byl nějaký inspektor Ručka ten si mne vzal a říkal mi: ‚Pojď sem, potřebuju nutně do Mikulova na zemědělskou školu na internát vychovatele a když to vezmeš, tak já ti potom budu hlídat a pomůžu ti k nějakému místu na škole.‘ Jsem to teda vzal, byl jsem rok v Mikulově na internátě, dělal jsem vychovatele zemědělských učňů a zapomněl jsem na to, protože takový sliby, to už jsem taky... A skutečně, on mi najednou za rok poslal dopis, že mne překládá na gymnázium Hustopeče, že se tady uvolnilo místo, takže jsem se dostal sem v roce '75. Prvního září '75 jsem tady nastoupil a od té doby jsem tady.“⁸⁴

Hana Potměšilová poznala diskriminaci již při přijímání na střední školu, která plynula z nepříznivého posudku ze ZŠ. Narátorka chtěla studovat Střední školu ekonomickou v Břeclavi, ale tam ji nevzali, kvůli jejímu posudku ze ZŠ:

⁸⁴ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

„V posudku byla pastelkou podtržena pouze jedna věta: Náboženská otázka v rodině není vyřešena, pod silným vlivem babičky.“⁸⁵ **Jen náhodou mohla narátorka vystudovat gymnázium a to hlavně kvůli postoji ředitelky gymnázia dr. Chrobákové, které nešlo o posudek, ale o to, jaké dítě skutečně je, jaké má známky, jak vystupuje.** Narátorka nakonec vystudovala i Pedagogickou fakultu ÚJEP, a to také díky této paní ředitelce: „*Na gymnáziu udělali jednu fantastickou věc, že mně a mé kolegyni, která je dneska ředitelkou ZŠ, obě dvě jsme vystudovaly pedagogickou fakultu, a protože jsme obě dvě měly podobné hodnocení ze ZŠ a mělo to tak nějak s náma pokračovat, tak se našťěstí naše papíry na tomhleto gymnáziu prosím ztratily.*“⁸⁶ [Zvýraznila I.H.]

S obtížemi, spojenými se samotným hledáním vhodné pozice, narátorka shodně uvádí, že rozhodně nešlo o cestu jednoduchou, a při hledání místa hrály svou roli také faktory, které by člověka ani nenapadly.

„*Ono to bylo trošku komplikovanější. Tehdy před tou revolucí to bylo tak, že si člověk to místo buď hledal nebo nehledal, to je celkem jedno, ale já jsem chtěla jít sem, na tohle gymnázium, kde jsem se potom dostala. (...) To je vtip až absurdita co se stalo(...)* My jsme měli na ruštině, občanské výuce **slečnu**, já už si moc nepamatuju, jak se jmenovala, ona byla jak plakát, měla na sobě asi patnáct vrstev Dermacolu, linky a všechno a umělý řasy...a když k ní večer někdo přišel a ona už byla odličená, tak neotevřeli, protože by jí nikdo nepoznal (...) **Její tatínek byl nějaký velký vojenský důstojník** a učil na vojenské akademii v Brně a v **Hustopečích se uvolnilo místo. Já jsem dostala přidělenku do Velkých Pavlovic na ZŠ a potom mi to zase ještě změnili na Velké Němčice, že to mám blíž a že tam je taky volný místo (...)** Protože tahleta slečna (...) **jí tatínek domluvil, že musí jít učit na SŠ (...)** Tady [na Gymnáziu T.

⁸⁵ Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou veden 14. 12. 2006.

⁸⁶ Tamtéž.

G. Masaryka v Hustopečích] *se uvolnilo na ruštinu místo a hudebka v podstatě byla taky volná, ale ruština tady nebyla, a ta slečna dostala přednost. Já jsem u nich byla, jenže to už byla odličená, takže se mnou nechtěla mluvit, ale to fakt, oni mi neotevřeli (...)* Já jsem jí jenom vzkázala, jestli ví, že Hustopeče nejsou ani okresem Brno-venkov ale okresem Břeclav. A to normálně zabralo, protože ona přece nebude nikam dojíždět, když je teda zvyklá na to Brno(...) Takže se to místo uvolnilo a já jsem nastoupila v roce 1984 ani ne do Pavlovic, ani ne do Němčic, ale do Hustopečí na těch 22 let, celou dobu jsem tady(...)“⁸⁷ [Zvýraznila I.H.]

5.1.3. Cestování

Možnost či spíše nemožnost cestování do ciziny zmínil téměř každý narátor sám od sebe. Z rozhovorů vyplynulo, že nemožnost vyjízdit na Západ, ale i samotné cestování, které ani uvnitř východního bloku nebylo vždy jednoduché, byla okolnost, která narátorům během tzv. normalizace opravdu hodně vadila.

Jak již bylo uvedeno výše, možnost vycestovat na Západ se otevřela na sklonku šedesátých let v souvislosti s uvolňováním situace v Československu. Tato možnost však s příjezdem spřátelených armád Varšavské smlouvy byla utlumena.

Narátoři popisovali těžkosti při získávání výjezdní doložky a devizového příslibu, popisovali samotné možnosti, které režim nabízel. Způsoby, jakými se vycestovat, alespoň do vybraných míst, dalo. Největším problémem, mimo vyřízení všech povolení, bylo získat devizy na pobyt v zahraničí.

„Jediný co mne hrozně trápilo a co mě štvalo, že jsem se nikam nedostala do zahraničí. Že vlastně díky gymplu jsme se dostali do Berlína, že jsme byli

⁸⁷ Tamtéž.

v Německu, díky vysoké škole jsem se dostala do Bulharska, a **úplně neuvěřitelně mne štvalo, když jsem se opravdu chtěla dostat na Západ, takže jsem potřebovala tu výjezdní doložku, kterou jsem nikdy nedostala.** Řešila jsem to třeba přes CKM, což byla **Cestovní kancelář mládeže**, a když jsem měla po maturitě, tak mi rodiče opravdu chtěli něco dopřát, tak jsem si přes CKM zařizovala zájezd do Itálie, což proběhlo docela dobře. Ale na vysoké škole jsem se chtěla dostat někam na zájezd, jediný volný zájezd, protože jsem nechtěla stát ty fronty, byl na Kypr nebo na Maltu. Já jsem si tehdy vybrala Kypr, takže jsem se poprvé dostala [na Západ] někdy v roce 1983, letěla letadlem, ale pak zas dlouhá léta nic(...) Problém byl ten, abych se tam i přes to CKM dostala, stálo to hříšný peníze, sháněla jsem marky po patnácti korunách, aby člověk s sebou měl něco malinko, protože tam nebyly skoro žádný peníze sebou. **A já jsem potřebovala mít povolení různých institucí, abych mohla jet i přes tu cestovku, a tehdy jsem na fakultě musela jít za nějakým předsedou školního výboru KSČ(...)** Donesla jsem ten papír, že potřebuju vyjádření **fakultního výboru KSČ**, a on se na mne podíval a řekl mi, i když mne nikdy neviděl: **„No jo, soudružko, ale co když nám zůstanete v zemi ideových nepřátel?“**

(...) **Můj muž měl nějaký kamarády v Holandsku, a každé rok nějaký ty devizový přísliby, samozřejmě to nikdy nevyšlo.** Už z tohohle důvodu to [život za tzv. normalizace] bylo neštěstí. ⁸⁸ [Zvýraznila I.H.].

Jak už bylo zmíněno v části věnující se prožívání událostí roku 1968, pokud člověk měl na západě příbuzné nebo známé, mohl na jejich pozvání do této země vycestovat. To potvrzuje i Blanka Cahová:

„Dostala jsem se i do zahraničí, měla jsem nějaký příbuzný [v západním Německu](...)pak někam na východ, zase v rámci školy, docela se mi podařilo

⁸⁸ Tamtéž.

cestovat v rámci těch možností a žila jsem, přizpůsobila jsem se tomu, jak to šlo (...) Byla jsem v západním Německu, v rámci studií jsem byla v Rusku a pak jsem byla samotná, individuálně v Mongolsku(...) asi na měsíc. Ta společnost tam byla fakt katastrofa...stejně jako tady, ale tam mnohem víc Rusi ubyli všechno původní, porušili tu společnost, byla to v podstatě jejich další republika, používali azbuku, domlouvali se ruštinou. Byla tam daleko horší situace než tady u nás, co se týká toho, co mohli a co nemohli.(...) A potom takovýty Bulharska, Rumunska...⁸⁹

Co se týče možností cestování během tzv. normalizace, asi nejvíce mne překvapilo vyprávění Růženy Kinclové. Tato narátorka se díky uvolnění z roku 1968 dostala v roce 1969 např. do Egypta. Co však pro mne bylo nejvíce překvapující byla její výpověď o cestování v osmdesátých letech:

*„Byli jsme v osmašedesátém v Jugoslávii(...), byla jsem v devětašedesátém v tom Egyptě, najednou byla taková nějaká taková možnost, protože to bylo už nasmlouvaný. A všechno to stopli v tom sedmdesátém roce, my jsme měli zaplacené Řecko, to ještě ten Čedok to měl zřejmě nasmlouvané dopředu, to jsme taky měli nasmlouvaný dopředu (...) ale pak telegramem milé Řecko zrušili a v sedmdesátém roce mi nabídli Sovětský svaz (...) Vyloženě nabízeli Bulharsko a Sovětský svaz. (...) V sedmdesátém jsme byli na Kavkaze, na takovém turistickém výletě (...) Pak se občas dalo na devizový příslib do Jugoslávie, bylo to nejvíc jednou za tři roky, takže jsme byli párkrát v Jugoslávii, na Balatonu, do NDR... A potom **v osmdesátých letech**, protože **ten Čedok fungoval pořád; Kdo zase šmahem řekne: ‚To se nedalo vyjet‘, tak to se dalo vyjet... Čedok existoval, Čedok měl každoročně svoje katalogy, zdánlivě tak krásně vybavené a měl sem tam nějaké zájezdy; potom v osmdesátých letech jsme byli***

⁸⁹ Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou, Hustopeče u Brna, 21. 2. 2007.

na zájezdech po Evropě...jenom jeden byl, cílová země byla teda Velká Británie, Anglie tak to bylo poznávací, tam a zpátky (...) Byli jsme třeba v osmdesátém roce lodí po Středozezemním moři, ale bylo to ze Sovětského svazu do Sovětského svazu, ta loď vyjížděla z přístavu v Sovětském svazu a vracela se do přístavu v Sovětském svazu.“

To, že fungoval Čedok, a že skrze něj bylo v osmdesátých letech možné vycestovat na Západ, nevedl ani jeden narátor před tímto rozhovorem, který byl posledním, který jsem vedla. Když jsem se pak ptala dalších lidí kolem sebe, tak se všichni divili, a říkali, že to snad ani nebylo možné, že by o tom přece věděli...

5.2. Vnímání tzv. sametové revoluce

Jak jsem již uvedla, událostmi tzv. sametové revoluce se zabývám již dlouhou dobu. Všechny knihy, které jsem použila k vypracování této bakalářské práce se zabývají různými aspekty tzv. sametové revoluce, jejími příčinami, aktéry, jednotlivými událostmi atd., avšak vždy spíše v obecné rovině a přinášejí informace o tom, jak tyto události probíhaly zejména v Praze. Ale položme si otázku – došlo by ke změně režimu bez pomoci např. okresních či malých měst, bez podpory obyvatelstva jednotlivých obcí? Odpověď je jasná, jistě ne. Společnost musela dozrát do takového stavu, kdy většina obyvatelstva cítila nutnost změny. Kdy ve společnosti skutečně převládla negativa, která již působila na každého občana a měla vliv nejen na jeho budoucnost, ale i budoucnost jeho potomků.

UVOLŇOVÁNÍ POMĚRŮ BĚHEM MĚSÍCŮ PŘED LISTOPADEM 1989

Při zkoumání, jak vnímala události tzv. sametové revoluce tato skupina narátorů, mne zajímalo, zda narátoři ve svém okolí v měsících před listopadem 1989 cítili nějaké uvolňování situace. Odpovědi narátorů byly jednoznačné a shodné, až na jednu odpověď.

Narátoři všeobecně tvrdili, že **žádné uvolňování nepocíťovali**, že žádné náznaky blížící se změny nezaznamenali. O to více mne překvapila odpověď Hany Potměšilové: „**Tak cítit, to už bylo hodně cítit** [s důrazem], **to už tady bylo moc cítit, ale asi proto, že naši přátelé(...) lidi vysokoškolsky vzdělání, nebo studovali VŠ, nebo třeba tu SŠ(...)** my jsme se neměli tak moc o čem přit, **taková ta atmosféra, že už musí proboha něco přijít, tady byla. Už na jaře někdo byl na Palachově týdnu z těch Hustopečů, my jsme si opisovali všelijaký ty rezoluce a prohlášení, tehdy se to kopírovalo na těch hrozných kopírkách, kdy se točilo klikou a barvilo vám to ještě týden, takže to kdesi máme úplně rozma-**

*zaný, stejně je to nečitelný, ale v každém případě, já nevím jak to bylo v těch jiných vrstvách, ale v tom okruhu přátel, se kterými jsme se stýkali, tam to bylo naprosto jasný(...) Věděli jsme o Berlínské zdi, věděli jsme, že se děje i něco kolem(...) **Kdo to necítil, tak to buď nechtěl cítit, nebo, já nevím z obavy, že byl přesvědčenej, že to nemůže, že to tady tak prostě je a že už to změnit nejde, že už si to zvykl. Já musím říct, že už jsem tu atmosféru prožívala od...v létě když byla ta Berlínská zeď, to už stoprocentně, už i předtím, jak už na jaře se tady to odehrávalo, nebo nějaký ty prohlášení už byly, to už jsme sledovali dost.***⁹⁰ [Zvýraznila I.H.]

Odpovědi všech ostatních narátorů na tuto otázku se hodně podobaly:

*„Neuvědomuju si to, možná se něco dělo před tím listopadem, ale to už si asi nepamatuju(...)“*⁹¹

*„Já osobně, že bych měla pocit, že se schyluje k nějakým velkým změnám, to nemohu říct, spíš až s odstupem času mně spousta věcí dodatečně docházela.“*⁹²

*„Já jsem to necítil, protože sem to nějak nedolehlo. Ted' už vím, že se to v Praze chystalo, v Praze už předtím se nějak scházeli, tam už taková nálada prostě byla. Ale tady jsme o tom nějak nevěděli (...) Až první signál bylo, že jsem to viděl v těch zprávách, že se tam utkali na té národní třídě a pak začaly ty demonstrace. **Ale den předtím bych neřekl, že něco bude.**“*⁹³ [Zvýraznila I.H.]

„Ne, tady nebylo hodně dlouho nic cítit, já vůbec nevím, kdy poprvé, to by se našlo v kronice, kdy tady ti studenti vytvořili ten kruh, vím, že tady byl poprašek sněhu, z těch fotek to znám, ale to bylo snad víc jak týden po tom 17.“

⁹⁰ Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou veden 14. 12. 2006.

⁹¹ Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou veden 21. 2. 2007.

⁹² Rozhovor s Mgr. Marií Formánkovou veden 12. 12. 2006.

⁹³ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

*listopadu, to sem vlastně přenesli herci brněnských divadel(...)Ne, tady žádná řevnivost lidí nebyla, tady bylo až pak několik shromáždění, kterých se zúčastnily děcka, ale bylo to všechno v poklidu.*⁹⁴

*„Ne, vůbec, a myslím, si že kdo říká, že něco cítil, tak že neříká pravdu.“*⁹⁵ [Zvýraznila I.H.]

DEMONSTRACE

V Hustopečích na náměstí, kde sídlí Gymnázium T. G. Masaryka, probíhaly každodenní demonstrace od 21. listopadu 1989. Poněvadž narátoři bydleli přímo v tomto městě nebo v jeho těsné blízkosti, zajímalo mne, zda se účastnili těchto protestních akcí. Předně je třeba říct, že tři narátorky, narozené v šedesátých letech, byly v době tzv. sametové revoluce na mateřské. Ale byly to právě dvě z nich, které se jediné, ze všech narátorů, účastnily demonstrací. Hana Potměšilová se dokonce zúčastnila demonstrací v Brně:

*„To bylo takový období, který já jsem neprožívala úplně bouřlivě, protože jsem měla ty malé děti doma, nicméně jsme se s manželem střídali. Hned druhý den, jak to začalo v Brně, tak už jsme se střídali. **Já jsem byla v Brně jenom dvakrát, v Hustopečích vlastně nic neprobíhalo...Hustopečáci se balili a jezdili na to Brno, na to Náměstí svobody, aby to tam trošku vřelo...a fakt tam byla dobrá atmosféra, ale byla tam hrozná zima** [smích]. Co si pamatuju, musela jsem se hrozně balit. Jezdili jsme celou dobu, co to tam bylo, já jsem tam teda byla jenom dvakrát, protože jsem si nechala hlídat děti, takže to odbyl můj muž a sourozenci a švagrová (...) **Mne tam fascinovala ta spousta lidí, ten kotel, který teď člověk zná z rockových koncertů.** (...) Je fakt, že jsem všemu nerozuměla, protože ti mluvčí tam s těma mikrofony moc neuměli. My jsme tam vždycky na ty dvě hodinky byli a zase jsme odjeli, protože fakt byla, to si pama-*

⁹⁴ Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem veden 20.2. 2007.

⁹⁵ Rozhovor s PaedDr. Růženou Kinclovou veden 30. 4. 2007

tuju, tam v tom Brně, zrovna když jsem byla já, tak jsem teda byla promrzlá na kost, ale spokojená, že jsem si to zažila, že jsem to mohla udělat.“⁹⁶ Je zajímavé, že narátorka tvrdí, že se v Hustopečích nic nedělo, když v tomto městě demonstrace, jak jsem již uvedla, od 21. listopadu probíhaly. Spíše si myslím, že tyto demonstrace nenabýly, podle narátorky, masovějšího rázu, že lidé chtěli být spíše v Brně, nebo alespoň v Břeclavi, prostě ve větších městech, kde byly demonstrace mohutnější a jejich organizátoři mohli mít více informací o událostech v Praze a jednotlivých krocích OF či vládnoucí strany. Jeden z řečníků hustopečských demonstrací Ing. Jaroslav Cabal odhaduje, že na náměstí se k první demonstraci z 21. listopadu sešlo kolem **dvou set lidí**, po několika dnech se dav rozrostl na **více jak tisíc osob**, při generální stávce se na náměstí sešly asi **dva až tři tisíce občanů**.⁹⁷ V Hustopečích v roce 1989 žilo kolem 6000 stálých obyvatel a pokud se na náměstí sešlo kolem dvou tisíc lidí, je vůbec možné říct, že se zde nic nedělo? Je více pravděpodobné, že těmto protestním akcím narátorka prostě nepřikládala takový význam a soustředila se spíše na demonstrace v Brně, na kterých se mohla dozvědět více informací a lépe si vychutnat atmosféru těchto akcí.

Další narátorka Blanka Cahová, která byla v období tzv. sametové revoluce také na mateřské dovolené, vzpomíná na demonstrace: *„V tom listopadu, jak byly takový ty stávky ve školách, tak manžel učil na učilišti, tak jsem tam s tím kočárkem jela, na tu stávku, podpořit... A on jezdil do Brna na ty demonstrace. On tam jezdil, tady taky bylo něco na náměstí, tam jsem já šla, on tam byl, tak to jo, ale s tím miminem to prostě nešlo.“*

⁹⁶ Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou veden 14. 12. 2006.

⁹⁷ CABAL, Jaroslav: Kam zmizely záběry z policejní kamery?“. In: týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 5.

Ostatní narátoři se žádné demonstrace nezúčastnili, o jejich průběhu je informovali hlavně jejich nejbližší (u narátorek v této době na mateřské dovolené to byli především jejich manželé, kteří se stávek účastnili) nebo kolegové:

„Byl tady kolega Pavlíček, on tam denně na ty demonstrace chodil, vždycky nám říkal, co se tam dělo, že tam protestovali, nějaké ty projevy a nějakí ti aktivisti tam vystupovali (...)“⁹⁸

„Můj manžel vycestoval do Prahy na Letnou, takže byl přímým účastníkem demonstrace na Letné a i z jeho vyprávění jsem potom dost čerpala, abych si vytvořila svůj vlastní názor a zorientovala se v té situaci.“⁹⁹

Všichni narátoři na otázku, zda souhlasili s jednáním studentů, odpovídali, že samozřejmě souhlasili a že byli rádi, že se začalo něco dít a že by to snad už mohlo dopadnout dobře. Pro Josefa Handla byl pád režimu úlevou také z důvodu obavy o své místo:

„To byl takový návrat toho nadšení. A mě dost ovlivnila jedna věc, že jsem byl rád, že to asi skončí, protože mně totiž hrozil vyhazov asi rok předtím odtud (...) Jednou měsíčně byla tzv. veřejná schůze strany. My jsme jako učitelé museli na tu schůzi jednou za čas jít. To byla veřejná schůze přístupná všem, ale povinně se tam muselo jít. Tam nám oni vykládali co a jak, co se bude dít... Na té poslední schůzi, nebo předposlední veřejné, jsem se dověděl, že tady někde v okolí byl učitel a ten učitel měl maminku, ta mu zemřela, maminka byla věřící a chtěla být pochovaná s panem farářem atd. Ten učitel splnil přání maminky a nechal ji pochovat tím křesťanským způsobem s panem farářem a tak podobně. A to bylo hrozný, že učitel má být příkladem, že toto nemůže učitel udělat, že potom ovlivňuje myšlení těch dětí a lidí, a kam to spěje. Na té schůzi se to pak projednávalo a bylo nám řečeno, že orgány, které o něm rozho-

⁹⁸ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

⁹⁹ Rozhovor s Mgr. Marií Formánkovou veden 12. 12. 2006.

dovaly k němu byly velmi milostivé za to co udělal, a oni ho jenom přeložili, nevyhodili ho úplně [smích], jenom ho kamsi přeložili, aby těm lidem sešel z očí. Já jsem si uvědomil, že já jsem měl otce v té době, a otec měl už, já nevím, asi sedmdesát roků nebo kolik, a otec v té době prodělal tři věci: zaprvé si vypíchl oko, protože vázal vinohrad, jemu se to vymrštilo a píchlo ho to do oka, zadruhé upadl a zlomil si ruku a nějak se mu to nehojilo, měl to už jako starej člověk, a za třetí začal mít problémy s prostatou. Měl to všechno nějak naráz tyhle ty potíže, čili jsme si tak doma říkali, že asi třeba umře. Že toho je moc a jestli to bude ta rakovina... Ted' jsem si uvědomil, že když ten učitel jenom, že pochoval maminku v kostele, tak ho kdesi přeložili, jsem si říkal, že kdyby ten náš otec umřel (a on by taky chtěl v kostele, protože byl varhaník) [smích] že mě taky přeložijou někam, že já budu muset jít někam jinam. Tak jsem se v duchu modlil, aby otec nezemřel. On naštěstí neumřel, ještě žil asi deset roků, se dostal z těch problémů; ale měl jsem tenkrát namále a měl jsem po náladě, říkal jsem si, že za takovou blbost, že ho nechám, když si to přeje, pochovat, že za toto mě byli ochotni vyhodit nebo někam přeložit, tak jsem za to byl na režim naštvanej, mj. i pro toto.“¹⁰⁰ [Zvýraznila I.H.]

U všech narátorek, které byly v období tzv. sametové revoluce na mateřské dovolené, převažoval strach o budoucnost dětí a strach o manžely, kteří se účastnili demonstrací:

„Pak jsem vlastně měla i takové smíšené pocity, to už z pozice ženy-matky, protože tam už byla určitá nejistota, obavy, co bude dál, jaká bude budoucnost mých dětí, už se nejednalo vlastně jen o moji budoucnost, ale o budoucnost mé rodiny a mých dětí, kam to spěje. Dá se říct, že s tou nejistotou byly i pocity smíšené, určitá naděj, očekávání a dá se říct i radost, že se koneč-

¹⁰⁰ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

ně něco děje, a že lidé mají tu odvahu říci co se jim nelíbí, dát to veřejně najevo, a že se přidávalo stále více lidí, k té skupince, která vlastně tady tohleto začala. Trošku mne v té době mrzelo, že jsem se nemohla osobně účastnit tady těch událostí, z důvodu (...) že jsem byla tou maminkou rok a něco starého dítěte a navíc jsem byla podruhé těhotná. Takže jsem byla odsouzena ty události sledovat prostřednictvím masmédií.“¹⁰¹

„Prožívala jsem to, protože můj muž už nemohl vydržet, byl dokonce na jedné pražské demonstraci a já jsem doma trnula s dvěma malými dětma. On byl na té říjnové, která byla v Praze, tam zrovna byl, takže si to už zažil a pak dokonce opravdu když to v listopadu začalo, tak to nemohl vydržet. Věděl tady o jednom člověku, který tady už podepisoval těch Několik vět(...) já jsem to odmítla podepsat, protože posera maminka s dvěma dětma, ale Jirka ten už večer utíkal to podepsat, naštěstí to dobře dopadlo.“¹⁰²

PŘÍNOS, ZMĚNA PRO NARÁTOŘY?

Způsobila tzv. sametová revoluce nějakou změnu v životech narátorů? Nebo prostě narátoři plynule přešli do nové situace...Změnila se nějak situace na gymnáziu?

Narátoři byli všeobecně rádi, že k tzv. sametové revoluci a změně režimu došlo. Ve stejné větě však často uvádějí, že nemají pocit, že by se měli nějak výrazně lépe. Jejich život se změnil, ale ne dramaticky, spíš postupně.

„Určitě změnil, protože žijeme jinak. Ale nějak výrazně, jako teď od 20. listopadu je mi jinak, to ne. Ale změnila, žijeme jinak, zapomínáme na to, co bylo, připadá nám to normální, že si můžeš něco říct, jít na náměstí, něco tam

¹⁰¹ Rozhovor s Mgr. Marií Formánkovou veden 12. 12. 2006.

¹⁰² Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou veden 14. 12. 2006.

zavolat, nikdo si tě nezapiše do sešitku, že teda pozor, pozor, tady se to dělá špatně. ¹⁰³

Každý z narátorů vnímá onu deziluzi, která v naší společnosti panuje, že by však sami říkali, že se teď mají hůř než za komunismu, to ne. Uvědomují si, že změna přijít musela a bylo jí potřeba, v jejich okolí se však zase tolik nezměnilo.

„Tak celkem to tak nějak volně přešlo do toho nového systému a nějaký radikální změny, já nevím, nějak jsem to nevnímal. Ten běh v té společnosti jak to šlo, tak to šlo i tady a volně to přešlo do toho nového systému. ¹⁰⁴

„Lidi na téhdle venkovských městech mají starosti jiného rázu, mají starosti o obživu, o místo, o nějaký své hodnoty, aby si udrželi...“ ¹⁰⁵

A to ani na gymnáziu samotném:

„Tady na tom gymnáziu, to je malá škola, tady se nic dramatického nestalo, protože zrovna předtím rokem 1989, v tom školním roce odešla ředitelka školy, která tady byla, a která by zřejmě „nepřežila“ tudle revoluci, určitě ne(...)Ředitel, který se stal potom ředitelem, je ředitelem doposud. Ta atmosféra tady je přece jenom trošku jiná, nebo ne trošku, úplně jiná. (...)Je větší spolupráce se studentama. Jinak se tu dýchá. Nebylo tady tomu vždycky tak.“ ¹⁰⁶

¹⁰³ Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou veden 21. 2. 2007.

¹⁰⁴ Rozhovor s Josefem Handlem veden 13.12.2006.

¹⁰⁵ Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem veden 20.2. 2007.

¹⁰⁶ Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou veden 14. 12. 2006.

6. Závěr

Tzv. sametová revoluce v důsledku mezinárodních i vnitrostátních příčin přijít musela. Dříve nebo později, ale došlo by k ní. Jako každou revoluci i ji provázela obrovská euforie obyvatel, doufajících ve změnu poměrů, ve zlepšení podmínek pro život, toužících po svobodě. Ale kolik z těchto lidí si tehdy uvědomovalo základní myšlenku, kterou s sebou tato svoboda přináší? Lidé chtěli být svobodní, ale byli připraveni také přijmout odpovědnost, která je druhou stranou téže mince? Pokud lidé mají být svobodní, musí také převzít odpovědnost za své jednání. Lze však najednou změnit myšlení lidí, kterým po čtyřicet let strana přikazovala co mají dělat a co naopak nemají? Je možné se během několika měsíců odpovědnosti naučit a změnit navyklé myšlení lidí? Uvědomit si, že není možné se mít najednou tak jako obyvatelé západních zemí, kteří si své bohatství a životní úroveň budovali po celá desetiletí svobodného vývoje? V takovýchto otázkách lze pokračovat téměř donekonečna...Podle mého názoru, je však důležité tyto otázky klást a snažit se na ně nacházet odpovědi. Je třeba si uvědomit, že se národ nemůže změnit během jednoho či dvou měsíců na náměstích, je k tomu třeba mnoha (desítek?) let.

Z rozhovorů, které jsem vedla s učiteli gymnázia, jsem si odnesla mnoho zajímavých postřehů, názorů, mnoho, řekla bych, každodenních pohledů na tzv. normalizaci a na tzv. sametovou revoluci. Všechny rozhovory mi byly velkým přínosem, a to nejen z pohledu získání těchto nových pohledů na probírané události, ale mám za to, že každý rozhovor pro mne byl také velkým osobním obohacením. Získat důvěru narátora, aby nám dovolil nahlédnout do svého soukromí, umět se vcítit do jeho pocitů či samotné umění naslouchat, to vše se můžeme naučit právě z vedení rozhovorů. Pro mne bylo toto vedení rozhovorů skutečně neocenitelnou zkušeností, kterou bych každému doporučila. Mám za to, že

v naší době, plné elektronické komunikace, upadá spontánních rozhovorů mezi lidmi a je to opravdu škoda. Jistě, moderní způsoby komunikace umožňují mnohem rychlejší předávání informací, a v mnoha případech je tato rychlost nezbytná. Na druhou stranu právě touto rychlostí a snahou o co možná největší stručnost ztrácí lidská společnost něco ze sebe samé. Lidé jsou podněcováni k okamžitým reakcím, často tak nemají čas se pořádně nad odpovědí zamyslet.

Ale zpět k samotnému tématu. Tzv. sametová revoluce – co pro obyvatele České republiky znamená v současnosti? Mám pocit, že s ubíhajícími léty znamená pro čím dál více osob čím dál méně, ale snad se pletu. Tuto deziluzi vyjádřil ve svém vyprávění např. Jan Sedláček: *„Znám řadu lidí, já v podstatě neznám člověka, kterej by vychvaloval, jak je to teďka perfektní, spíš znám lidi, starší než jsem já [narátor se narodil v roce 1954], kteří říkají: ‚My blbci s trikolórama, my blbci s klíčema, stejně nás vyhodili, stejně máme houby, stejně my zase musíme makat, zase si to udělali pro sebe tam nahoře.‘“*¹⁰⁷ Jistě ne všechno proběhlo jak mělo (ale kdo na začátku devadesátých letech věděl nebo alespoň tušil, jaký je správný postup?), všechno se seběhlo velmi rychle a spousta věcí je i dodnes nedotažených do konce. Ano, je tomu tak, o tom nemůže být pochyb. Na druhou stranu proč neustále hledat chyby a neúspěchy, ale někdy také pro změnu neocenit úspěchy a přínos tzv. sametové revoluce? Umí to ještě česká společnost? Odpověď nechám na každém z vás...

¹⁰⁷ Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem veden 20.2. 2007.

7. Seznam zkratk

COH ÚSD AV ČR (COH) – Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny,
Akademie věd ČR

KC OF – Koordinační centrum Občanského fóra

NF – Národní fronta

OH – oral history (orální historie)

ONV – Okresní národní výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

OV NF – Okresní výbor NF

SOČ – Středoškolská odborná činnost

SSM – Socialistický svaz mládeže

ÚVVM – Ústav pro výzkum veřejného mínění

VU – Vojenský útvar

ZO KSČ – Základní organizace Komunistické strany Československa

8. Seznam pramenů a literatury

8.1. Seznam pramenů

ROZHOVORY

Rozhovor s Mgr. Blankou Cahovou, Hustopeče u Brna, 21. 2. 2007

Rozhovor s Mgr. Marií Formánkovou, Hustopeče u Brna, 12. 12. 2006

Rozhovor s Josefem Handlem, Hustopeče u Brna, 13. 12. 2006

Rozhovor s PaedDr. Růženou Kinclovou, Klobouky u Brna, 30. 4. 2007

Rozhovor s PaedDr. Hanou Potměšilovou, Hustopeče u Brna, 14. 12. 2006

Rozhovor s Mgr. Janem Sedláčkem, Hustopeče u Brna, 20. 2. 2007

TISK

Týdeník Nový život – 23., 30. 11. 1989, 7., 14., 21. 12. 1989

Týdeník Břeclavsko, 17. 11. 1999

8.2. Seznam použité literatury

Literatura k tématu tzv. normalizace a tzv. sametové revoluce:

- 1. BROD, Toman a kol.: Proč jsme v listopadu vyšli do ulic. Brno, Doplněk 1999**
- 2. DAHRENDORF, Ralf: Úvahy o revoluci v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě. Praha, Evropský kulturní klub 1991**
- 3. HORNÁK, Viliam: Československo mezi přestavbou a revolucí (Politický deník 1987 – 91), III. Vystřízlivění. Praha, Pražská imaginace 1991**

4. **KALINOVÁ, Lenka: Základní podmínky a charakteristika vývoje sociální struktury čs.společnosti v 70. a 80. letech. Praha, Ústav sociálně politických věd fakulty sociálních věd University Karlovy 1993**
5. **KREJČÍ, Oskar: Proč to prasklo aneb Hovory o demokracii a “sametové revoluci”. Praha, Trio 1991**
6. **MACURA, Vladimír: Šťastný věk: Symboly, emblémy a mýty 1948 – 1989. Praha, Pražská imaginace 1992**
7. **MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika: Křižovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha, Naše vojsko 1990**
8. **MOŽNÝ, Ivo: Proč tak snadno. Některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej. Praha, Slon 1993**
9. **OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha, Lidové noviny 1999**
10. **SUK, Jiří: Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Praha, Prostor 2003**
11. **VANĚK, Miroslav: Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989. Praha, Maxdorf 1996**
12. **VANĚK, Miroslav: Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989: Analýza výsledků výzkumů veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989. Praha, Maxdorf 1994**

Literatura k metodě oral history:

1. **FIALOVÁ, Zuzana: Orálna história – história s tvárou a menom. In: Malé dějiny česko-slovenských vzt'ahov VI. Bratislava, Nadace Milana Šimečky 1996. str. 31 – 46**
2. **JECHOVÁ, Květa: Lidé Charty 77: Zpráva o biografickém výzkumu. Praha, Centrum orální historie ÚSD 2003**
3. **MŮCKE, Pavel: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. In: Naše společnost 4, 2006, č. 1, str. 25 – 31**
4. **OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha, Lidové noviny 1999**
5. **PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (ed.): The Oral History Reader. London and New York, Routledge 2002, 2006**
6. **THOMPSON, Paul: The Voice of the Past: Oral History. Oxford, Oxford University Press 1988**
7. **VANĚK, Miroslav: Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie: Ohlédnutí za 14. mezinárodní konferencí orální historie v Sydney. In: Soudobé dějiny XII, 2006, č.1-2, str. 269 - 279**
8. **VANĚK, Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha, COH ÚSD 2004**
9. **VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie. Metodické a „technické“ postupy. Olomouc, FF UP Olomouc 2003**

Internetové stránky

- 1. Česká asociace orální historie. <http://www.oralhistory.cz> (16. 5. 2007).**
- 2. Český statistický úřad v Brně.
[http://notes.czso.cz/xb/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/beb21877cda7bc2cc1256f8c003afa1c/\\$FILE/MZO_05.xls](http://notes.czso.cz/xb/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/beb21877cda7bc2cc1256f8c003afa1c/$FILE/MZO_05.xls) (16. 5. 2007)**
- 3. Města a obce online. <http://mesta.obce.cz/vyhledat2.asp?okres=3704> (16. 5. 2007)**

PŘÍLOHY

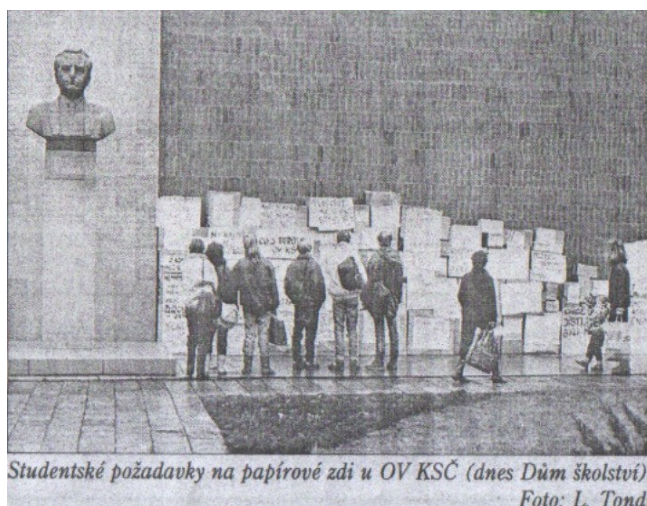
Tzv. sametová revoluce na okrese Břeclav

DEMONSTRACE

Demonstrace na okrese Břeclav, nedatováno

Týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 4

Požadavky studentů v Břeclavi

Týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 4

GENERÁLNÍ STÁVKA 27. 11. 1989

Generální stávka 27. 11. 1989 v Břeclavi
Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 1

Generální stávka 27. 11. 1989 v Břeclavi
Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 1

Generální stávka v Mikulově. Fotografie Státního okresního archivu v Mikulově, foto V. Hortvík.

Generální stávka 27. 11. 1989 v Mikulově
Týdeník Břeclavsko, 17.11. 1999, str. 6

ZÁBĚRY Z PRACOVÍŠŤ

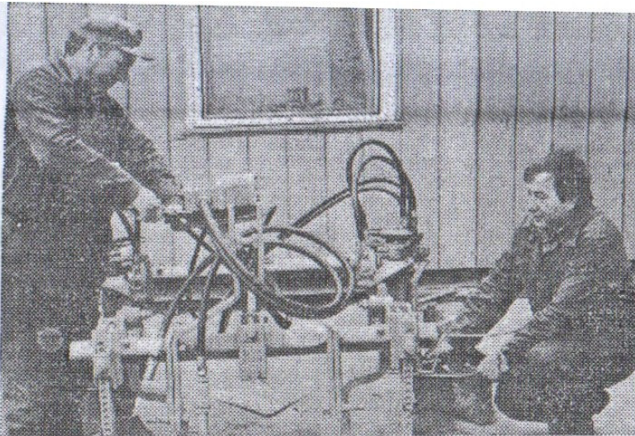
Také v minulém týdnu jsme se vydali za názory našich pracovníků na současné dění ve společnosti. Tentokrát jsme hovořili s pracovníky PKZ a jedním z dělníků, který nám ochotně sdělil svůj názor byl i Jiří Vrzal (na snímku). Co si myslí on, že je v současné době nejdůležitější: „Dotáhnout tuto správnou věc do zdárného konce.“

Foto: Šev

Záběry z PKZ

Nový život XXXIX, 7. 12. 1989, č. 48, str. 1

I když obsah našich novin spíš napovídá tomu, že se jen vede dialog, důžno podotknout, že se vede v mimopracovní dobu. Jak jsme se při projížďce okrem přesvědčili, všude se pracuje. To dokazuje i náš snímek z JZD Mír Velké Bílovice. Již 30 výkonných kultivačních sekcí vyrobili pracovníci vývojové dílny v JZD Mír v letošním roce. Padesát kusů by chtěli vyrobit v příštím roce. Brzdou jejich práce je však i nedostatek hydraulických proků. Na našem snímku jsou pracovníci vývojové dílny Václav Soudek a Jan Mildner při posledních úpravách právě dokončené výkonné sekce. Výhodou tohoto zařízení je, že dokáže zkyfřit půdu těsně u hlavičky vinné révy a tudíž nahrazuje lidskou práci.

Záběry z JZD Mír Velké Bílovice

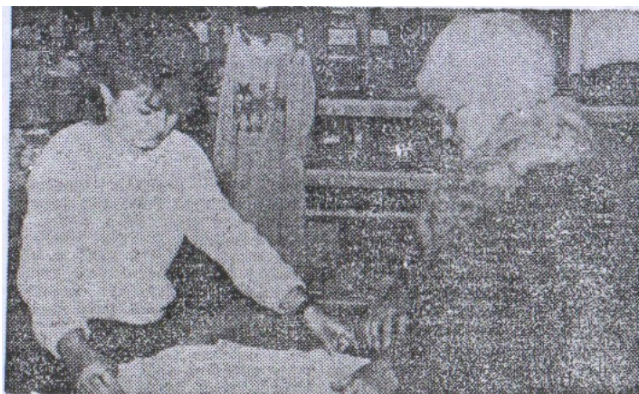
Nový život XXXIX, 14. 12. 1989, č. 49, str. 3

PŘEDVÁNOČNÍ ATMOSFÉRA

V sobotu žila Břeclav předvánočním ruchem. Pracovníci obchodních organizací připravili pro občany pestrou nabídku zboží. Dobře bylo postaráno i o občerstvení. Foto: F. Chlumáček

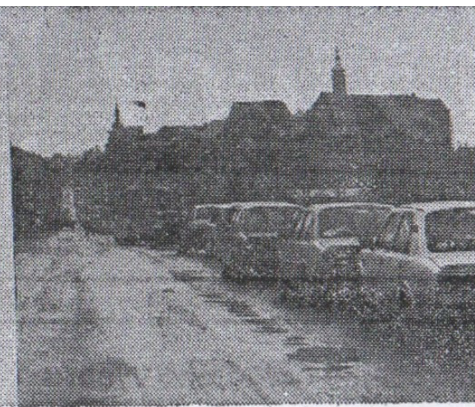
Nový život XXXIX, 30. 11. 1989, č. 47, str. 3

Po roce vánoce, vánoce přicházejí... Ano, chtě nechtě se blíží a s nimi přichází i tradiční předvánoční shon po dárkách. Zatím je situace v prodejních přijatelná, ale ten hlavní nápor teprve přijde. A čeká i na prodavačku v oddělení dětského textilu Moniku Knežlikovou, kterou jsme vyfotografovali při její každodenní práci.

Nový život XXXIX, 7. 12. 1989, č. 48, str. 3

NA HRANICÍCH S RAKOUSKEM

S „čištěním“ hranice našeho státu s Rakouskem od ostnatého drátu se v minulém týdnu započalo i v našem okrese. Kolik takových ostnatých kol bylo stočeno (snímek vlevo), to se nám zjistit nepodařilo. Jedno je však jisté — „železná opona“ se zvedla a nám se otevřela cesta do „jiného světa“. A že zdjem o návštěvu země našich jižních sousedů v minulém týdnu opravdu byl, o tom svědčí náš druhý snímek. K Mikulovu se táhla mnohdy až patnáctikilometrová kolona aut a autobusů z jejichž státních poznávacích značek se dalo vyčíst — Liberec, Litvínov, Ostrava, ale i Praha a Bratislava. Náš snímek přibližuje situaci snad dva kilometry před Mikulovem, kdy již dominanty města byly v dohlednu. Foto: Josef Ševčík

Nový život XXXIX, 21. 12. 1989, č. 50, str. 2

Uplynulá neděle byla bezpochyby pro nás pro všechny jednou z nejvýznamnějších v letošním roce. Při příležitosti setkání ministrů ČSSR a Rakouska, kteří jednali o nové orientaci v našich sousedských vztazích, se z iniciativy Občanského fóra vydalo šest tisíc občanů z Břeclavi a okolí podat ruce našim jižním sousedům. Živý řetěz rukou, dobrá nálada, veselé písničky, Charvatčanky a Lanžhotčanky a další nezapomenutelné okamžiky, které akeč provdžely, vám připomínají snímky Františka CHLÚMECKÉHO.

Nový život XXXIX, 21. 12. 1989, č. 50, str. 1

Petice

Petice Několik vět, červen 1989¹⁰⁸

První měsíce roku 1989 znovu a jasně ukázaly, že i když se současné československé vedení velmi často zaklíná slovy přestavba a demokratizace, ve skutečnosti se dost zoufale vzpírá všemu, co demokracii vytváří nebo ji alespoň vzdáleně připomíná. Petice a iniciativy občanů, které samo nezorganizovalo, odmítá jako nátlakové akce, pokojná lidová shromáždění rozhání, do přípravy nových zákonů nedovoluje veřejnosti mluvit. Tytéž měsíce však zároveň ukázaly, že občanská veřejnost se už vymaňuje z letargie a že stále víc lidí má odvalu veřejně projevit svou touhu po společenských změnách. Pohyb ve společnosti se tak začíná stále povážlivěji srážet s nehybností moci, roste společenské napětí a začíná hrozit nebezpečí otevřené krize. Takovou krizi si nikdo z nás nepřeje. Proto vyzýváme vedení naší země, aby pochopilo, že nadešel čas ke skutečným a důkladným systémovým změnám a že tyto změny jsou svobodná a demokratická diskuse. Prvním krokem k jakýmkoli smysluplným změnám, novou ústavou počínaje a ekonomickou reformou konce, musí tedy být změna společenského klimatu v naší zemi, do kterého se musí vrátit duch svobody, důvěry, tolerance a plurality. Podle našeho názoru je k tomu třeba:

Aby byli okamžitě propuštěni všichni političtí vězňové.

- Aby přestala být omezována svoboda shromažďovací.
- Aby přestaly být kriminalizovány a pronásledovány různé nezávislé iniciativy a začaly být konečně chápány i vládou jako to, čím v očích veřej-

¹⁰⁸Viz. <http://www.totalita.cz/texty/nvett.php>

nosti už dávno jsou, totiž jako přirozená součást veřejného života a legitimní výraz jeho různotvárnosti. Zároveň by neměly být kladeny překážky vznikání nových občanských hnutí, včetně nezávislých odborů, svazu a spolku.

- Aby byly sdělovací prostředky i veškerá kulturní činnost zbaveny všech forem politické manipulace a předběžné i následné skryté cenzury a otevřeny svobodné výměně názorů a aby byly legalizovány sdělovací prostředky, působící dosud nezávisle na oficiálních strukturách.
- Aby byly respektovány oprávněné požadavky všech věřících občanů.
- Aby byly všechny chystané a uskutečňované projekty, které mají natrvalo změnit životní prostředí v naší zemi a předurčit tak život budoucích generací, neodkladně předloženy k všestrannému posouzení odborníkům a veřejnosti.
- Aby byla zahájena svobodná diskuse nejen o padesátých letech, ale i o Pražském jaru, invazi pěti států Varšavské smlouvy a následné normalizaci. Je smutné, že zatímco v některých zemích, jejichž armády tehdy do československého vývoje zasáhly, se dnes už o tomto tématu začíná věcně diskutovat, u nás je to stále ještě velké tabu, a to jen proto, aby nemuseli odstoupit ti lidé z politického a státního vedení, kteří jsou odpovědní za dvacetileté upadání všech oblastí společenského života u nás.

Každý, kdo s tímto stanoviskem souhlasí, je může podpořit svým podpisem.

Vládu vyzýváme, aby s ním nenaložila tak, jak je dosud zvyklá s nepohodlnými názory nakládat. Zasadila by tím osudovou ránu nadějím, jimiž jsme vedeni, totiž nadějím na skutečný společenský dialog jako jediné možné východisko ze slepé uličky, v níž se dnes Československo nalézá.